

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 2 ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดหรือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การประเมินโครงการ
 - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ
 - 1.2 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 1.3 ความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการ
 - 1.4 วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ
 - 1.5 ประเภทของการประเมินโครงการ
 - 1.6 การวัดและการประเมินโครงการ
2. โรงเรียนในฝัน
 - 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนในฝัน
 - 2.2 ความเป็นมาของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน
 - 2.3 ลักษณะของโรงเรียนในฝัน
 - 2.4 การบริหารโรงเรียนในฝัน
3. รูปแบบการประเมินของสคัพเฟิลด์บีม
 - 3.1 ด้านสภาวะแวดล้อม
 - 3.2 ด้านปัจจัยนำเข้า
 - 3.3 ด้านกระบวนการ
 - 3.4 ด้านผลผลิต
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

การประเมินโครงการ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

เยาวติ ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 31) กล่าวถึงแนวคิดในการประเมินโครงการว่า หลักของการดำเนินงานใดๆ ก็ตามจะต้องมีการติดตามผลงานหรือประเมินผลงานที่ได้รับมอบหมายไปดำเนินการ การติดตามผลงานเป็นการประเมินวิธีหนึ่ง เพื่อตรวจสอบว่างาน

ใดดำเนินการต่อไปอย่างไร เป็นการป้องกันไม่ให้งานแต่ละช่วงแต่ละตอนดำเนินการผิดจุดประสงค์ และเป้าหมาย เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และทำให้การดำเนินงานนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นจึงต้องมีการติดตามและประเมินผลโครงการ เพื่อให้งานดำเนินไปตามจุดประสงค์

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 2-4) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการประเมินโครงการว่า เป็นการบริหารการจัดการโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ การประเมินผลจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการโครงการที่ต้องบรรจุไว้ในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น การประเมินผลเป็นวิธีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบจากประสบการณ์ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการเฝ้าระวัง ติดตาม กำกับ การดำเนินงานของโครงการมาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมกลยุทธ์และแผนปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ รวมทั้งกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไป อย่างไรก็ตาม การประเมินผลจะต้องรวมอยู่ในกระบวนการจัดการของโครงการพัฒนาและต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่ การวางแผน จนถึงการดำเนินโครงการเพื่อนำผลไปสู่การปรับปรุงโครงการในทุก ๆ ด้าน ส่วนกลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบในกระบวนการของโครงการทั้งหมดจะต้องรับผิดชอบการประเมินผล ซึ่งรูปแบบและแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการจะถูกนำเสนอให้ฝ่ายนโยบาย และฝ่ายจัดการได้รับรู้ โดยตลอดและต้องให้ข้อมูลจากผลการประเมินนี้ปรับปรุงแก้ไขคัดแปลงการดำเนินงานของโครงการต่อไป

ดังนั้น ฝ่ายนโยบาย ฝ่ายจัดการและฝ่ายประเมินผลจะต้องรับฟังและร่วมกันในการทำงานตลอดเวลาโดยยึดหลักการอันเดียวกัน ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนผลกระทบของโครงการจะเกิดขึ้นที่ 2 ระดับ คือ ระดับนโยบาย และระดับการจัดการ โดยทั้ง 2 ระดับนี้จะเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งผู้กำหนดนโยบายย่อมอยากทราบว่าโครงการที่นำลงปฏิบัติมีผลต่อสภาวะปัญหาอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นหรือเลวลง จำเป็นต้องทบทวนนโยบาย กลยุทธ์ หรือแผนปฏิบัติการของโครงการหรือไม่ ส่วนผู้จัดการและผู้ปฏิบัติก็อยากทราบว่าโครงการที่ลงมือปฏิบัติเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น การบริหารหรือกิจกรรมต่างๆ ได้วางไว้เหมาะสมเพียงพอและสอดคล้องกับสภาวะปัญหา สภาวะแวดล้อม รวมถึงสภาวะเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร เพราะการประเมินผลจะเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศย้อนกลับซึ่งจะนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินโครงการให้มีประสิทธิภาพ ทราบข้อบกพร่องช่วยแนะนำการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งเงินและทรัพยากรมนุษย์ในโครงการปัจจุบันจนถึงโครงการในอนาคต โดยเชื่อมโยงกับกระบวนการตัดสินใจในระดับผู้ปฏิบัติและระดับนโยบาย ดังนั้นในการประเมินผลจึงต้องทำการประเมินอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ตลอดระบบการจัดการ ซึ่งรวมทั้งการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโครงการ วิธีการดำเนินงาน ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล รวมถึงการยอมรับด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าการประเมินโครงการเป็นการดำเนินงานที่เป็นระบบเพื่อ

สนองตอบนโยบาย หรือเป้าหมายขององค์กร ในการดำเนินงานของหน่วยงานใดก็ตาม หน่วยงานนั้นย่อมกำหนดแผนงานขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักสำหรับการดำเนินงานและในการที่จะปฏิบัติตามแผนงานใดๆ ที่วางไว้ให้ได้ผล ย่อมต้องมีการกำหนดโครงการต่างๆ ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ หรือเป็นกรอบการดำเนินงานตามแผนงานนั้นๆ หรือกำหนดเป็นโครงการต่างๆ ภายในแผนงานแต่ละแผน การประเมินโครงการเป็นกิจกรรมที่สำคัญซึ่งช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานได้ใช้เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบต่างๆ เกี่ยวกับโครงการ

2. ความหมายของการประเมินโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537, หน้า 21-22) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นกิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ความหมายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการหาแนวทางการปรับปรุง วิธีการจัดการเกี่ยวกับโครงการและการหาผลที่แน่ใจว่าเกิดจากโครงการ เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการ

นิตา ชูโต (2538, หน้า 9) กล่าวถึงความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ความหมายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการหาแนวทางการปรับปรุงวิธีการจัดการเกี่ยวกับโครงการและหาผลที่แน่ใจว่าเกิดจากโครงการเพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 73) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาংশให้ทราบถึงจุดเด่น หรือจุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไขโครงการนั้น เพื่อการดำเนินงานต่อไปหรือยุติการดำเนินงานโครงการนั้นเสีย

สุวิมล ตีรภานันท์ (2543, หน้า 2) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สามารถใช้ในการพิจารณาการดำเนินงานซึ่งจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างทันท่วงที ในทางตรงกันข้ามผลการประเมินจะไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร หากผลนั้นไม่สามารถใช้ในเวลาที่เหมาะสม

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, p. 3) กล่าวถึงการประเมินโครงการว่าเป็น กระบวนการบรรยาย เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมาย การวางแผน การดำเนินการ และผลกระทบ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการตัดสินใจ เพื่อสร้างความเชื่อถือ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของโครงการ

อัลคิน (Alkin, 1987, p.2) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการกำหนดขอบเขตการตัดสินใจ การเลือกข้อมูลที่เหมาะสม การเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดจนการเขียนรายงานสรุป เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้ใช้เป็นแนวทางในการเลือกวิธีการปฏิบัติ

ครอนบาค (Cronbach, 1987, p.44) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลนั้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

จากที่นักวิชาการกล่าวมาสรุปได้ว่าการประเมินโครงการ หมายถึง การศึกษาเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานของโครงการกับวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของโครงการที่ได้กำหนดไว้ โดยต้องมีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

3. ความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการ

ศิริชัย กาญจนวาสี (2537, หน้า 55) กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินผลโครงการที่ดำเนินในปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงข้อดี และข้อบกพร่องต่างๆ ของวิธีการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการแก้ไขที่จะดำเนินโครงการประเภทนี้ต่อไป การประเมินมีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารงาน เนื่องจากให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในด้านต่างๆ คือ

1. ด้านการบริหาร (administrative) การประเมินสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล
2. ด้านจิตวิทยา (psychological) การประเมินสามารถใช้เป็นกลยุทธ์สำหรับกระตุ้นเร้าความสนใจ และสร้างความตื่นตัวในการปฏิบัติงาน
3. ด้านรัฐศาสตร์ (sociopolitical) การประเมินสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรับผิดชอบ (accountability) ต่อการปฏิบัติงาน ตลอดจนความสามารถให้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างแรงสนับสนุนจากสาธารณะ

ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 74-75) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายเฉพาะ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจว่าลักษณะใดของโครงการมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งจะต้องทำการประเมินเพื่อหาประสิทธิภาพ และข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมไว้เพื่อการวิเคราะห์
2. เพื่อรวบรวมหลักฐานความเป็นจริง และข้อมูลที่จำเป็นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงประสิทธิผลของโครงการ
3. เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ
4. การตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำมาใช้ได้

เยาวดี ราชย์กุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 31) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย 3 ประการ

1. เพื่อแสดงผลการพิจารณาถึงคุณค่าของโครงการ
2. เพื่อช่วยให้ผู้ตัดสินใจมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง
3. เพื่อการบริการข้อมูลแก่ฝ่ายการเมือง เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย

สุวิมล ตีรภานันท์ (2543, หน้า 8-9) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการทางการศึกษามีความสำคัญดังต่อไปนี้

1. ช่วยชี้ให้เห็นว่าจุดประสงค์ของการดำเนินงานนั้นเหมาะสม และเป็นไปได้เพียงใด การดำเนินงานหรือโครงการใดๆ จะต้องมีการกำหนดจุดประสงค์ของการดำเนินการประเมินจะเป็นตัวช่วยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินโครงการนี้ และการดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้เพียงใด

2. ทำให้ทราบว่าผลการดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่การประเมินโครงการนั้น นอกจากประเมินส่วนอื่นๆ แล้วจะต้องประเมินว่าการประเมินงานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าได้ดำเนินการไปแล้ว ได้ผลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

3. กระตุ้นให้มีการเร่งรัดปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ดำเนินงาน ให้มีการเร่งรัดและปรับปรุงการดำเนินงานเมื่อพบข้อบกพร่องในการดำเนินงาน

4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละชั้นตอน ซึ่งใช้เป็นหลักในการปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินการดำเนินงานทุกชั้นตอนจะทำให้พบข้อบกพร่อง

5. ช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการลดความสูญเปล่าในการใช้ทรัพยากร ผู้ดำเนินงานบางคนบางครั้งมักไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ให้ดีและเต็มความสามารถ ซึ่งการประเมินจะช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพได้

6. ช่วยให้ข้อเสนอแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องการทราบข้อมูลทุกแง่มุมของผลจากการประเมิน ซึ่งผู้บริหารจะได้นำไปพิจารณาวิสัยทัศน์และตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง

7. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมในครั้งต่อไป จากความมุ่งหมายและความสำคัญดังกล่าว สรุปได้ว่าการประเมินโครงการมีความสำคัญดังต่อไปนี้

1. การประเมินจะช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ก่อนที่จะนำโครงการไปใช้ย่อมจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ชัดเจนเช่นวัตถุประสงค์ หรือมาตรฐานในการดำเนินงาน หากขาดความแน่นอนที่แจ่มชัดจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน

2. ประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ ข้อมูลใดหรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหาจะได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานหรือใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมคุ้มค่า ทรัพยากรทุกชนิดจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอนและทรัพยากรใดที่ขาดจะได้รับการจัดหาเพิ่มเติม

3. การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ เพราะโครงการเป็นส่วนหนึ่งของแผน ดังนั้นเมื่อโครงการได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ดำเนินการไปด้วยดี

4. การประเมินโครงการ มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (impact) ของโครงการ และทำให้โครงการมีข้อที่ให้ความเสียหายลดน้อยลง

5. การประเมินโครงการมีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน เพราะการประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบและควบคุมชนิดหนึ่ง

6. การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่เป็นการควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการ แต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการอันย่อมจะนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง

7. ผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลอย่างสำคัญในการวางแผน หรือ การกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายการเมือง

8. การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ กล่าวคือ การประเมินโครงการจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรคปัญหา ข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวแล้วจะช่วยทำให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้นเสีย

4. วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2535, หน้า 74) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ มีดังนี้

1. เพื่อการหาข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการวางแผนโครงการ
2. เพื่อการหาข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานโครงการ

3. เพื่อการหาข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของโครงการ

รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 90 - 91) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ มีดังนี้

ประการแรก เพื่อที่จะรู้ว่าการดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมาทั้งหมดได้ผลเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการตั้งแต่ในขั้นการออกแบบวางแผนเริ่มแรกหรือไม่เพียงไร

ประการที่สอง เพื่อที่จะรู้ว่ามีผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้นเป็นผลที่แท้จริงจากการดำเนินโครงการโดยตรงหรือไม่ และมีผลอื่นใดที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการไปทำให้เกิดขึ้นโดยมิได้มุ่งหวัง หรือต้องการที่ให้เกิดขึ้น ซึ่งเรียกกันว่าผลกระทบหรือผลข้างเคียง

ประการที่สาม เพื่อที่จะรู้ว่าผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้นใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานไปมากน้อยเพียงไร คำนวณหรือไม่ว่าทรัพยากรที่สูญเสียไปและผลที่ได้จากโครงการเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการจากโครงการหรือไม่

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อช่วยปรับปรุงการบริหารงานหรือโครงการ ตลอดจนการดำเนินงานต่างๆ ให้มี ประสิทธิภาพสูงสุด และเพื่อช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบโครงการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมที่รับผิดชอบได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพสูงสุด

5. ประเภทของการประเมินโครงการ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2540, หน้า 91) กล่าวว่า การแบ่งประเภทของการประเมินโครงการ สามารถแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับว่าจะยึดอะไรเป็นตัวแบ่ง ได้แก่

1. แบ่งตามหลักยึด แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 การประเมินโดยยึดวัตถุประสงค์ คือ ประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยต้องทราบวัตถุประสงค์ของโครงการมาก่อน

1.2 การประเมินโดยไม่ยึดวัตถุประสงค์ คือ ผู้ประเมินมีอิสระในการเลือกประเด็นในการประเมิน

2. แบ่งตามลำดับเวลาการบริหารโครงการ แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

2.1 การประเมินก่อนเริ่มโครงการ หรือก่อนนำโครงการไปปฏิบัติเป็นการประเมินที่อยู่ในขั้นตอนของการวางแผนโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ก่อนลงมือดำเนินการจัดทำโครงการ ซึ่งอาจทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ

2.1.1 การศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยการพิจารณาปัญหาและความจำเป็นในการจัดทำโครงการอาจใช้เทคนิคของการสำรวจความต้องการ หรืออาจใช้เทคนิคของการศึกษาความเป็นไปได้ ซึ่งเป็นการพิจารณาสภาพความพร้อมของการจัดทำโครงการในด้านต่าง ๆ

2.1.2 การวิเคราะห์โครงการหรือการประเมินร่างโครงการเป็นการพิจารณาเอกสารโครงการ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของสิ่งที่กำหนดความสอดคล้องระหว่างหัวข้อต่างๆ ตั้งแต่หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ ฯลฯ เพื่อให้ โครงการที่เสนอมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.2 การประเมินขณะดำเนินงาน เป็นการประเมินที่จัดทำในระหว่างดำเนินการโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาความก้าวหน้าของโครงการเป็นช่วงๆ และเพื่อดูว่าการดำเนินโครงการได้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไรในแต่ละช่วงของการดำเนินงาน ข้อมูลสารสนเทศที่ได้จะนำมาใช้เพื่อการปรับปรุงการดำเนินโครงการเพื่อให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นในช่วงต่อไป การประเมินขณะดำเนินงานนี้ต้องอาศัยกลไกของระบบการกำกับติดตามงานมาช่วย จึงจะทำให้การประเมินผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การประเมินหลังการดำเนินงาน เป็นการประเมินที่จัดทำขึ้นเมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นลงแล้วโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการตรวจสอบดูว่า เมื่อได้ดำเนินโครงการจนสิ้นสุดแล้วได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ตลอดจนการติดตามตรวจสอบผลกระทบหรือผลข้างเคียงว่า มีอะไรเกิดขึ้นตามมาอีกบ้าง กล่าวโดยสรุป การประเมินหลังการดำเนินงานมีจุดเน้น ดังนี้

2.3.1 เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้น และผลกระทบโครงการ

2.3.2 เป็นการประเมินผลรวมสรุปของโครงการทั้งหมด คือ การประเมินตั้งแต่การวางแผนการปฏิบัติงาน ค่าใช้จ่าย และผลผลิตของโครงการ

3. แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1 การประเมินความก้าวหน้าของโครงการ เป็นการประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินอยู่ โดยมีจุดตรวจสอบควบคุม กำกับ ดูแลการดำเนินงาน ตลอดจนการศึกษาความก้าวหน้า ปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ ในระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความราบรื่นบรรลุตามเป้าหมายของโครงการ

3.2 การประเมินผลรวมสรุปหรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการเป็นการประเมินหลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เพื่อมุ่งตรวจสอบว่าโครงการประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายตามที่กำหนดไว้หรือไม่ ผลการประเมินจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจว่าจะยุติโครงการหรือดำเนินโครงการต่อไป โดยไม่ต้องปรับขยายหรือปรับขยายโครงการในช่วงต่อไป

4. แบ่งตามสิ่งที่ถูกประเมิน แบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

4.1 การประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม (context evaluation) เป็นการประเมินเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย สภาพเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาและความต้องการของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ตลอดจนทรัพยากรและข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการสารสนเทศที่ได้ นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

4.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (input evaluation) เป็นการประเมินความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ก่อนเริ่มโครงการว่า มีทรัพยากรพร้อมที่จะดำเนินโครงการหรือไม่ สารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการของการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินโครงการสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4.3 การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินขณะดำเนินงาน หรือประเมินความก้าวหน้าของโครงการ สารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อการปรับปรุงการดำเนินโครงการ

4.4 การประเมินผลผลิตหรือผลงาน (product evaluation) เป็นการประเมิน

หลังจากการดำเนินโครงการสิ้นสุดแล้ว ประกอบด้วยการประเมินผลลัพธ์ โดยพิจารณาจาก ปริมาณและคุณภาพผลผลิต เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ และการประเมิน ผลกระทบ โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของแผนงานหรือปริมาณและคุณภาพ เพื่อ การตัดสินใจว่าควรจะต้องไว้รับขยาย หรือ ล้มเลิกโครงการ

5. แบ่งตามรูปแบบการประเมิน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

- 5.1 การประเมินเพื่อตรวจสอบวัตถุประสงค์
- 5.2 การประเมินเพื่อมุ่งเปรียบเทียบกับเกณฑ์ประเมิน
- 5.3 การประเมินเพื่อมุ่งนำผลไปช่วยตัดสินใจ

6. แบ่งตามการออกแบบการประเมิน (evaluation design) แบ่งเป็น 5 แบบ คือ

- 6.1 การออกแบบทดลอง
- 6.2 การออกแบบกึ่งทดลอง
- 6.3 การออกแบบไม่ทดลอง
- 6.4 การประเมินเปรียบเทียบ
- 6.5 การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย

7. แบ่งตามความแท้จริงของการประเมิน แบ่งเป็น 3 แบบ คือ

7.1 การประเมินเทียม เป็นการประเมินที่ถูกควบคุมโดยการเมือง และมุ่ง นำผลการประเมินไปแก้ไขปัญหาคตามความต้องการของฝ่ายการเมือง

7.2 การประเมินกึ่งแท้กึ่งเทียม เป็นการมุ่งประเมินคุณค่าของสิ่งใด สิ่งหนึ่งแต่ไม่สามารถวัดคุณค่าที่แท้จริงของมันได้

7.3 การประเมินแท้จริง เป็นการประเมินคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่ถูก ประเมิน ซึ่งมักเป็นการประเมินเกี่ยวกับการรับรองวิทยฐานะ หรือการรับรองคุณวุฒิ การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การประเมินความต้องการหรือความจำเป็น และการประเมินเพื่อ กำหนดนโยบาย เป็นต้น

คาฟแมน และอิงลิช (Kaufman, & English, 1981, pp. 77-78)แบ่งประเภทของ การประเมินผลโครงการเป็น 2 ประเภท คือ

1. การประเมินผลย่อย (formative evaluation) เป็นการประเมินที่กระทำ ระหว่าง ดำเนินโครงการ โดยมีการตรวจสอบและเก็บข้อมูลเป็นระยะๆ ตลอดโครงการ ทั้งนี้มี เป้าหมายเพื่อปรับปรุงโครงการที่กำลังดำเนินอยู่

2. การประเมินผลรวม (summative evaluation) เป็นการประเมินเมื่อ การดำเนินโครงการ สิ้นสุดลงแล้วมีเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบผลที่เกิดจากโครงการว่าบรรลุตาม จุดมุ่งหมายของโครงการเพียงใด หรือเกิดผลกระทบใดบ้าง

ไทเลอร์ (Tyler, 1996, pp. 155-156)ได้เสนอว่าการแบ่งประเภทของการประเมินผล โครงการ ต้องยึดหลักวงจรของการมีประโยชน์ในทางปฏิบัติมาก เพราะได้แสดงให้เห็น

กระบวนการของการประเมินที่สัมพันธ์สอดคล้องกับประเภทของ การประเมินผลโครงการ โดยอาศัยวงจรของโครงการเป็นเกณฑ์ในการแบ่งจำแนก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าประเภทของการประเมินผลโครงการสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ประเมิน ซึ่งสรุปได้คือ 1) แบ่งโดยยึดหลักของวัตถุประสงค์ 2) แบ่งตามลำดับเวลาการบริหารโครงการ 3) แบ่งตามรูปแบบการประเมิน 4) แบ่งตามการออกแบบการประเมิน และ 5) แบ่งตามความแท้จริงของการประเมิน

6. การวัดและการประเมินโครงการ

6.1 ความหมายของการวัดและการประเมินโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา (2541, หน้า 45) ได้กล่าวถึงการวัดและการประเมินโครงการว่า หมายถึง การประมาณค่าหรือการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ต้องการการประเมินคือ ตัวบ่งชี้ทางการศึกษา เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในสารสนเทศในการวางแผนพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 301 –319) กล่าวว่า การวัดและการประเมินโครงการในการพัฒนา หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลที่แสดงสภาพปัจจุบันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วนำมาพิจารณากับข้อมูลที่แสดงสภาพปลายทางหรือสภาพความสำเร็จ ถ้าข้อมูลแสดงสภาพปัจจุบันสอดคล้องกับข้อมูลแสดงความสำเร็จ หรือดีกว่า หรือสูงกว่าความจำเป็นที่จะปรับปรุงแก้ไขไม่มี แต่จะต้องมีการเพิ่มความคาดหวังให้พัฒนาต่อไป แต่ถ้าข้อมูลแสดงสภาพปัจจุบันไม่สอดคล้องกับข้อมูลแสดงภาพความสำเร็จของงาน หรือด้อยกว่าก็แสดงว่ามีความต้องการ และความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

สุวิมล ศิริภานันท์ (2543, หน้า 2) กล่าวว่า การวัดและการประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่สามารถใช้ในการพิจารณาการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างทันที่ทั้งที่ ในทางตรงกันข้ามผลการประเมินจะไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรหากผลนั้นไม่สามารถใช้ในเวลาที่เหมาะสม

คาฟแมน, และอิงลิช (Kaufman, & English, 1981, pp. 77–78) ได้กล่าวถึงการวัดและการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการเบื้องต้นที่กำหนดช่องว่างระหว่างการสังเกต และผลลัพธ์ของความต้อการในอนาคต โดยเรียงลำดับความต้อการก่อนหลัง กระบวนการประเมินความต้อการจำแนกช่องว่างต่างๆ เพื่อที่จะได้ทราบรายละเอียดของความต้อการ

ไทเลอร์ (Tyler, 1996, p.174) กล่าวถึงการวัดและการประเมินความต้อการโครงการว่าหมายถึง กระบวนการตัดสินว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่ เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า การวัดและการประเมินโครงการ หมายถึง การประมาณค่าหรือการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ต้องการ ซึ่งต้องใช้กระบวนการในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินงาน และพิจารณาปัจจัยให้ทราบถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของงานนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไขงานนั้นเพื่อการดำเนินงานต่อไปหรือยุติการดำเนินงานนั้นเสีย

6.2 วิธีการวัดและการประเมินโครงการ

รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 91) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินโครงการ ว่ามีวิธีการดำเนินการ 3 วิธี ดังนี้

1. การประเมินประสิทธิผลของโครงการ (effectiveness program evaluation) การประเมินประสิทธิผลของโครงการ คือ การประเมินเพื่อจะรู้ว่าโครงการได้รับผลตามที่ต้องการหรือไม่ ทั้งนี้โดยยึดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นตัวเปรียบเทียบกับผลที่ได้รับโดยตรงจากการดำเนินงานทั้งหมด ซึ่งคำว่าผลที่ได้รับโดยตรงทั้งหมดนี้คิดจากผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ หรือตรงกับที่รอสซีและฟรีแมน เรียกว่า "ผลสุทธิของโครงการ" โดยไม่รวมกับผลที่เกิดจากกระบวนการอื่น

2. การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ (impact or side effect program evaluation) ในการประเมินโครงการหลังการดำเนินการ นอกจากต้องการหาคำตอบที่เกี่ยวกับความสำเร็จของโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้แล้วหรือไม่ คำตอบอีกประการหนึ่งที่จะต้องรู้ก็คือ ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะการดำเนินงานของโครงการอย่างแท้จริงหรือไม่ หรือเป็นเพราะสาเหตุอื่น และผลจากการดำเนินโครงการดังกล่าวก่อให้เกิดผลอื่นใดติดตามมาหรือไม่ คำตอบที่ต้องการรู้ในลักษณะเช่นนี้ก็ถือว่าการประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการพิจารณาได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

2.1 ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายในโครงการนั้น เป็นเพราะการจัดกิจกรรมของโครงการให้กลุ่มเป้าหมายโดยตรงหรือไม่ หรือกล่าวได้ว่า การที่กลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นเพราะกิจกรรมของโครงการที่จัดขึ้นโดยตรงมีตัวแปรแทรกซ้อนมาเกี่ยวข้องด้วยหรือไม่

2.2 ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการไปทำให้เกิดผลอื่นติดตามมากในกลุ่มเป้าหมายนั้น ซึ่งผลกระทบนี้อาจจะเป็นไปได้ทั้งทางด้านบวกและด้านลบ

2.3 ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการไปทำให้เกิดผลอื่นในกลุ่มเป้าหมายอื่น ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งด้านบวกและด้านลบเช่นกัน

3. การประเมินประสิทธิภาพและความพอเพียงของโครงการ (efficiency and sufficiency program evaluation) การประเมินประสิทธิภาพของโครงการจะมุ่งเน้นพิจารณาจากการใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานเปรียบเทียบกับผลของงานที่ได้รับ ซึ่งทรัพยากรใน

การดำเนินงานของโครงการ ได้แก่ เงินงบประมาณของโครงการ เวลาในการดำเนินงาน จำนวนบุคลากร ตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ ที่ใช้ประกอบการดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญของงบประมาณ เป็นสำคัญ โดยอาศัยแนวความคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่อง “การวิเคราะห์ต่อค่าใช้จ่ายตอบแทน” และ “การวิเคราะห์ ผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่าย” มาใช้ในการประเมิน ประสิทธิภาพของโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2541, หน้า 45) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินโครงการ ว่ามีวิธีการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดสิ่งที่จะประเมินและองค์ประกอบที่จะประเมิน
2. กำหนดสภาพความสำเร็จและเกณฑ์ประเมิน
3. กำหนดวิธีการ เครื่องมือ และระยะเวลาที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล
4. กำหนดแหล่งข้อมูล
5. ดำเนินการเก็บข้อมูล
6. วิเคราะห์ข้อมูลจัดทำเป็นสารสนเทศ
7. พิจารณาเปรียบเทียบสารสนเทศ แสดงสภาพปัจจุบันกับสภาพ

ความสำเร็จของงาน หรือสภาพปลายทาง โดยใช้เกณฑ์ประเมินที่กำหนดไว้ เป็นเครื่องมือในการพิจารณาว่ามีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

8. เรียงลำดับความต้องการ และความจำเป็นในการพัฒนา และนำเสนอให้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงอยู่เสมอ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 30) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินโครงการว่ามีวิธีการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการประเมินรายละเอียดของการออกแบบงาน ซึ่งได้แก่ การพิจารณาถึงจุดประสงค์ของงาน ทีมงานที่เกี่ยวข้อง วัสดุ สื่ออุปกรณ์ต่างๆ แผนงาน กิจกรรม ตลอดจนการกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับจากผลของการทำงาน

2. ขั้นตอนการปฏิบัติและการกำหนดแผนในการดำเนินงานตามกิจกรรม
3. ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนการที่กำหนด
4. ขั้นตอนการติดตามผลที่เกิดขึ้นจริงตามงานหรือกิจกรรมที่กำหนด
5. ขั้นตอนการพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายของการดำเนินงานหรือกิจกรรมที่

กระทำ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 301–319) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินโครงการว่ามีวิธีการดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (context) 2) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (process) และ 3) ผลผลิตของโครงการ (outcome)

คาฟแมน, และอิงลิช (Kaufman, & English, 1981, pp. 77–78) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินโครงการ สามารถทำได้ 2 วิธี คือ

1. การประเมินความต้องการภายนอกเป็นการมองความต้องการจากจุดต่างๆ ภายนอกของการกระทำขององค์กรเพื่อใช้ศึกษา

2. การประเมินความต้องการภายในเป็นการมองความต้องการจากภายในองค์กรเอง

ไทเลอร์ (Tyler, 1996, pp.155-156) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดและการประเมินความต้องการ มีขั้นตอนดังนี้

1. มีการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมด้วยข้อความชัดเจนเฉพาะเจาะจง โดยบอกถึงพฤติกรรมที่ต้องการวัดในภายหลังด้วย
2. ระบุเนื้อหาสำหรับผู้เรียนรู้เพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้
3. เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา
4. ประเมินโครงการโดยการตัดสินด้วยการวัดผลทางการศึกษา

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า วิธีการวัดและการประเมินความต้องการ มีขั้นตอนดังนี้

1. มีการวางแผนจัดทำโครงการอย่างเป็นระบบ
2. มีคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติโครงการ
3. แบ่งกลุ่มการเก็บข้อมูลความต้องการ เช่น กลุ่มตัวแทนประชาชนคือกลุ่มผู้เรียน กลุ่มผู้ศึกษา โดยกำหนดสัดส่วนแต่ละกลุ่มให้เหมาะสมหรือเท่ากัน
4. กำหนดกิจกรรมให้สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันดำเนินการอย่างเป็น

รูปธรรม

5. มีการเก็บข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน
6. ร่วมกันวิเคราะห์ความช่วยเหลือการอุดหนุนในสภาพปัจจุบันและความต้องการในอนาคต
7. กำหนดความช่วยเหลือการสนับสนุนในสภาพปัจจุบันและความต้องการในอนาคต

8. อภิปรายข้อสรุปร่วมกันในกลุ่มที่ศึกษาค้นคว้าและบันทึกข้อสรุป
9. พยายามให้ความคิดเห็นในกลุ่มไปในทิศทางเดียวกันและใช้การเก็บข้อมูลจากสิ่งรอบตัวเพื่อนำมาแก้ไข

10. เรียงลำดับความต้องการอีกครั้ง
11. ถ้าข้อมูลใดมีความเห็นไม่ตรงกันให้ย้อนกลับไปเริ่มที่ข้อ 9 -11

อีกครั้ง

12. เขียนรายงานความต้องการ การเรียงลำดับผู้ที่มีสิทธิก่อนหลัง
13. เลือกความต้องการที่ศึกษาตามมติของกลุ่ม
14. ดำเนินการตามกระบวนการประเมินความต้องการ

15. พิจารณาความต้องการใหม่ๆที่อาจมีขึ้นในระหว่างทำโครงการ

16. ต้องทำให้กลุ่มมีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำและเกิด

ความภาคภูมิใจ

6.3 รูปแบบของการประเมินโครงการ

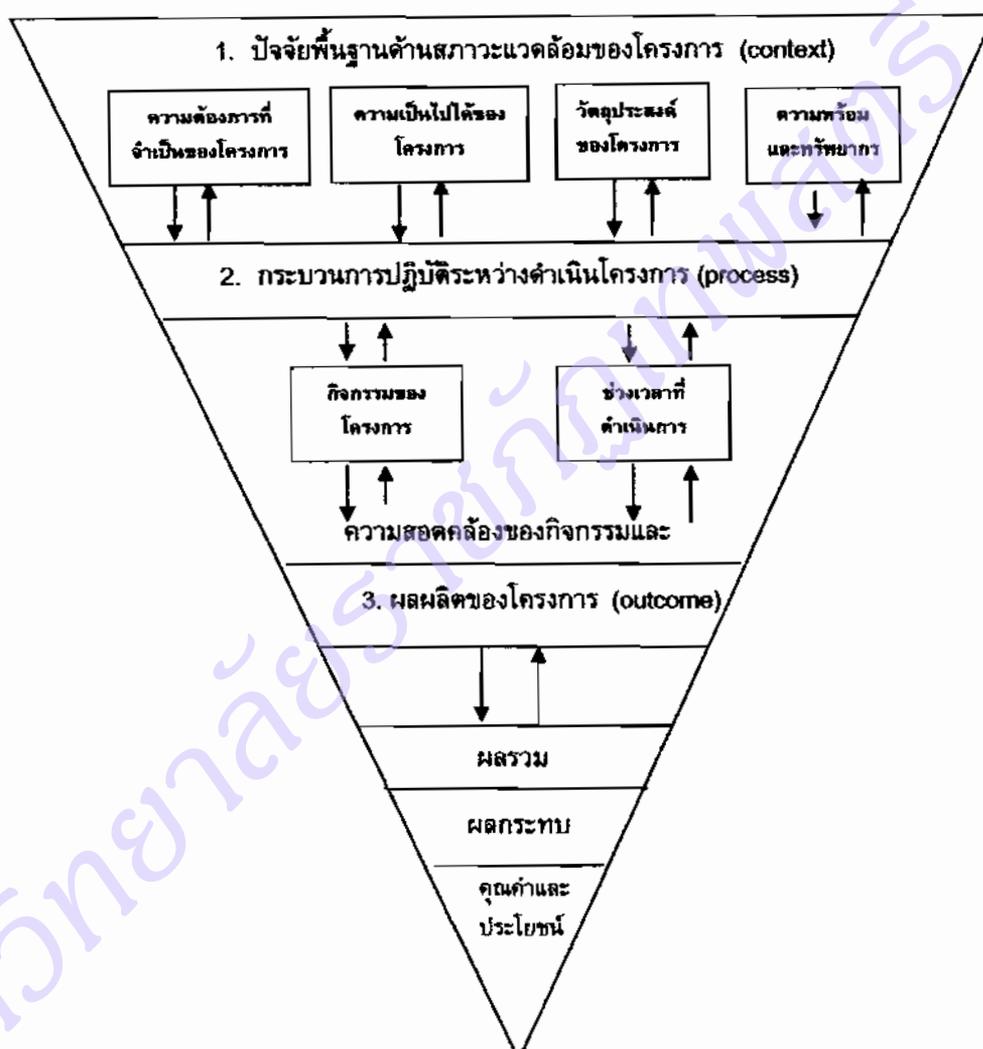
ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 74 – 75) ได้แบ่งรูปแบบของการประเมินโครงการ เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นการวินิจฉัย หรือการตัดสินคุณค่า เป็นรูปแบบการประเมินที่เป็นกระบวนการของการกำหนด และวินิจฉัยคุณค่าของโครงการ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ภายในและเกณฑ์ภายนอก

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย เป็นการประเมินที่เน้นการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากโครงการว่าสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

เขาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 301 –319) ได้กล่าวถึง รูปแบบของการประเมินโครงการ หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลที่แสดงสภาพปัจจุบันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วนำมาพิจารณากับข้อมูลที่แสดงสภาพปลายทางหรือสภาพความสำเร็จ ถ้าข้อมูลแสดงสภาพปัจจุบันสอดคล้องกับข้อมูลแสดงความสำเร็จ หรือดีกว่า หรือสูงกว่า ความจำเป็นที่จะปรับปรุงแก้ไขไม่มี แต่จะต้องมีการเพิ่มความคาดหวังให้พัฒนาต่อไป แต่ถ้าข้อมูลแสดงสภาพปัจจุบันไม่สอดคล้องกับข้อมูลแสดงภาพความสำเร็จของงาน หรือด้อยกว่าก็แสดงว่ามีความต้องการ และความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข และได้พัฒนารูปแบบหรือแบบจำลองการประเมินซีโป (CPO'S evaluation model) ซึ่งเป็นแบบประเมินที่เหมาะสมกับประเทศไทยมากที่สุด ดังภาพ 2

ภาพ 2 แบบจำลองการประเมินซีโป (CPO'S evaluation model)

สัญลักษณ์ที่ใช้ในภาพประกอบ 2 มีดังนี้

1. หมายถึง มีเส้นแบ่งระหว่างองค์ประกอบ
2. \longleftrightarrow หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแต่ละองค์ประกอบในลักษณะ

ของการสื่อสารแบบสองทางอย่างครบวงจร

3. C หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (context)
4. P หมายถึง กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (process)
5. O หมายถึง ผลผลิตของโครงการ (outcome)

จากรูปแบบ หรือแบบจำลองข้างต้นจะเห็นได้ว่าการวัดและการประเมินโครงการตามแนวคิดของเขาวดี ราชัยกุล วิบูลย์ศรี ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนใหญ่ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องตามลำดับคือ 1) ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (context) 2) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (process) และ 3) ผลผลิตของโครงการ (outcome)

สวิมล คีรกันนท์ (2543, หน้า 2) ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 5 ส่วน คือ

1. การประเมินเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การประเมินส่วนนี้เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นก่อนที่จะทำกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ เป็นการประเมินเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือเพื่อกำหนดเป้าหมายของโครงการให้สอดคล้องกับภาวะความต้องการที่เป็นอยู่

2. การประเมินเพื่อการวางแผนโครงการ การประเมินส่วนนี้เป็นการประเมินเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการที่จะวางแผนให้การดำเนินการในโครงการนั้น ๆ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. การประเมินขณะกำลังดำเนินโครงการ การประเมินส่วนนี้จะเน้นถึงการพิจารณาขั้นตอนการทำงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้หรือไม่หรือได้ดำเนินการไปตามขั้นตอนที่ควรจะเป็นเพียงใด

4. การประเมินเพื่อพัฒนาโครงการ การประเมินส่วนนี้เป็นการประเมินเพื่อค้นหารูปแบบ แนวทางหรือข้อเสนอแนะใดๆ ในการที่จะทำให้งานที่กำลังดำเนินการอยู่นั้นมีประสิทธิภาพมากที่สุด

5. การประเมินเพื่อรับรองผลงาน และเพื่อการยุบ ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ การประเมินส่วนนี้ เป็นการประเมินภายหลังการดำเนินงานตามโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งการประมวลผล ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้กับโครงการต่อไปและเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการที่จะยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการในช่วงระยะเวลาต่อไปด้วย

จากแนวคิดหลักตามรูปแบบการประเมินนี้ จะเห็นว่าเป็นการประเมินเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ โดยมีนักประเมินทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการหา และเตรียมข้อมูลรวมทั้งสรุปและรายงานให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้ทราบเพื่อหาทางเลือกที่เหมาะสม นับเป็นการประเมินที่มีระบบ คือ มีการประเมินการวางแผนโครงการเพื่อช่วยให้ได้วิธีการที่บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ มีการประเมินดำเนินโครงการเพื่อหาทางปรับปรุง จากการตรวจสอบและสุดท้าย คือการประเมินเพื่อรับรองโครงการ อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวยังขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน จึงยังไม่แพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้ยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร แต่ก็ได้ให้แนวคิดพื้นฐานของการประเมินโครงการ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าควรจะมีการประเมินอย่างเป็นระบบเพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ครอนบาค (Cronbach, 1971, p.170) ได้แบ่งรูปแบบของการประเมิน โดยเน้นในเรื่องประเมินเพื่อปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน โดยเห็นว่าการประเมินโดยใช้แบบสอบ

วัตถุประสงค์ของผู้เรียนยังไม่เหมาะสมเพียงพอที่จะนำผลการประเมินนั้นไปปรับปรุงหลักสูตร รูปแบบการประเมินของครอนภาคเหมาะที่จะนำมาใช้ในการประเมินโครงการประเภทฝึกอบรม ครอนภาคได้กำหนดแนวทางดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการประเมิน 3 ประการ คือ

- 1.1 เพื่อปรับปรุงหลักสูตรการประเมินโครงการจะนำไปสู่การตัดสินใจว่า วัตถุประสงค์การเรียนการสอนของโครงการฝึกอบรมที่ใช้อยู่น่าพอใจหรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องแก้ไข
- 1.2 เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับตัวบุคคล การประเมินจะทำให้ทราบถึง ความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมเพื่อนำมาใช้ประกอบในการวางแผนการสอน การคัดเลือก และการจัดกลุ่มผู้เรียนตลอดจนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดเด่นและจุดด้อยของผู้เรียน
- 1.3 เพื่อจัดระบบในการบริหารงานงานฝึกอบรมการประเมินจะทำให้ ทราบว่าระบบการบริหารงานของฝ่ายฝึกอบรมดีแล้วหรือยัง วิทยากร หรือผู้สอนแต่ละคนมี ประสิทธิภาพหรือไม่

2. วิธีการประเมิน มี 4 ขั้นตอน คือ

2.1 การศึกษากระบวนการ (process study) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องบรรยาย หรือห้องฝึกอบรมที่ทำให้ความสามารถ และทัศนคติของผู้ เข้ารับการฝึกอบรมเปลี่ยนแปลงไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ในการปรับปรุง กระบวนการเรียนการสอนหรือกระบวนการฝึกอบรมนั่นเอง

2.2 การติดตามผล (follow-up study) เป็นการเฝ้าสังเกตผลผลิตที่เกิดขึ้น จากการดำเนินงานตามระบบและหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เวลานาน ผลการติดตาม จึงมีคุณค่าน้อยที่จะนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรในการติดตามผลควรมีการศึกษา เปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานบางอย่าง มิฉะนั้นจะไม่สามารถทราบได้ว่าความสำเร็จที่ เกิดขึ้นกับผู้ผ่านการฝึกอบรมเป็นความสำเร็จอันเกิดจากการผ่านกระบวนการตามหลักสูตร ฝึกอบรมที่จะประเมินจริงหรือไม่ เพราะผู้ที่ไม่ผ่านการฝึกอบรมอาจจะประสบความสำเร็จใน เรื่องเดียวกันได้เช่นกัน

2.3 การวัดทัศนคติ (attitude measurement) ทัศนคติหมายถึง ความเชื่อ ที่มีความหมายมากกว่าการยอมรับหรือไม่ยอมรับในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทัศนคติที่มีต่องานพัฒนา ชุมชน หมายความว่ารวมถึงความคิดเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่นักพัฒนาชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น ทำขึ้น กิจกรรมการฝึกอบรมด้านอาชีพจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเกิดทัศนคติต่องาน พัฒนาชุมชนถ้าชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่องานพัฒนาชุมชนผลที่ตามมาคือผู้รับการอบรมอยาก เข้าร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรมแม้ว่าจะไม่ต้องการเรียนรู้เรื่องอาชีพนั้นจริงจัง

2.4 การวัดความสามารถทั่วไป (proficiency measurement) การวัด ความสามารถทั่วไปมีเทคนิคการวัดหลายวิธี นอกจากการใช้แบบข้อสอบมาตรฐานแล้วยังอาจใช้ การจัดคำถามที่แตกต่างกันให้ผู้เรียนตอบหรือใช้แบบสอบถามและคำถามปลายเปิดในการวัด ความสามารถเฉพาะเรื่องได้ หรือถ้าต้องการวัดความสามารถในการแก้ปัญหาอาจใช้วิธีการ

สังเกตจากการทำงานเป็นกลุ่ม ในการวัดความสามารถทั่วไป ครอนบอกเห็นว่าคะแนนแต่ละข้อ มีความสำคัญมากกว่าคะแนนรวมเนื่องจากคะแนนรวมให้ข้อมูลน้อยกว่าจะต้องปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร ด้วยเหตุนี้การใช้คะแนนของแต่ละข้อจะมีประโยชน์มากกว่า จึงสามารถวัดได้ เป็นระยะไม่จำเป็นต้องรอให้จบหลักสูตรก่อน นอกจากนี้ถ้าต้องการทราบว่าหลักสูตรบรรลุตาม วัตถุประสงค์หรือไม่จะต้องสร้างข้อสอบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแล้วนำไปสอบ

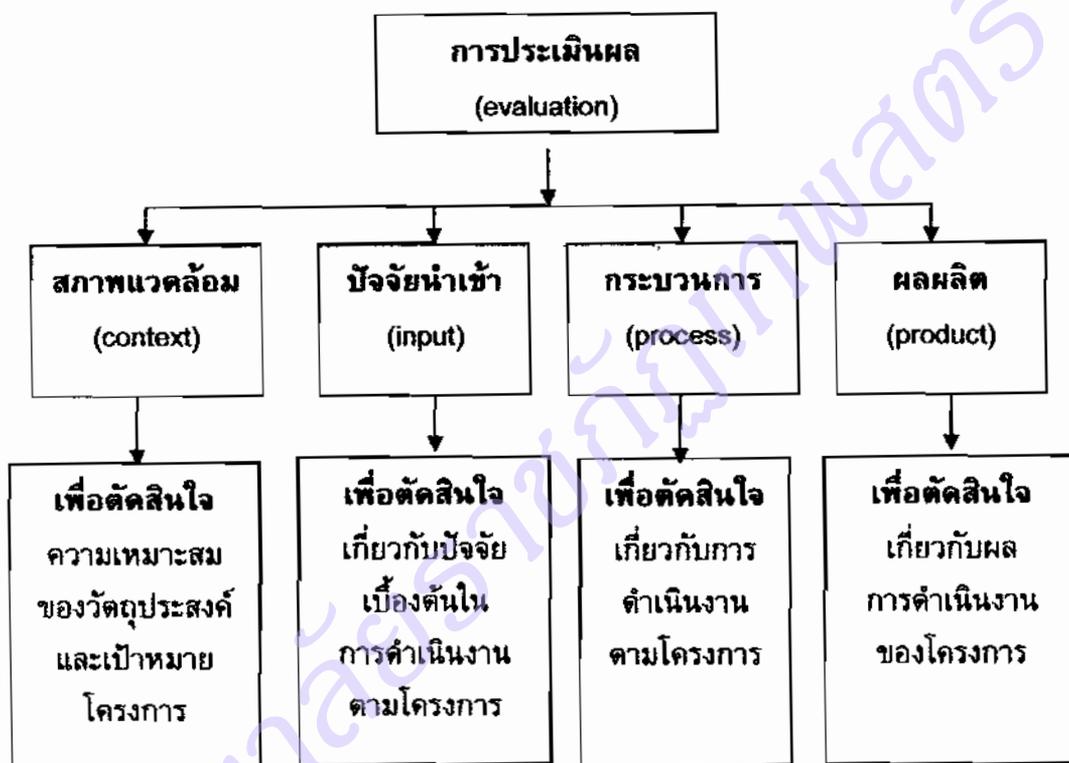
สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, pp. 261-265) เสนอรูปแบบการประเมินที่ เรียกว่ารูปแบบของชิปปี้ (CIPP model) ย่อมาจากคำว่า context - input - process - product model ซึ่งเน้นการนำการประเมินไปใช้เพื่อการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ วิธีการประเมินตาม รูปแบบการประเมินโครงการของสตัฟเฟิลบีม จะต้องมีการประเมิน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (context evaluation) เป็นการประเมิน ความต้องการความจำเป็นเพื่อจัดทำโครงการหรือจัดลำดับความสำคัญของโครงการและ การกำหนดจุดมุ่งหมายของโครงการต่างๆ การประเมินสภาพแวดล้อมทำได้โดยการศึกษา อิทธิพลหรือแรงกดดันต่างๆของสิ่งภายนอกโครงการว่ามีต่อโครงการหรือไม่อย่างไรหรืออาจจะ ประเมินโครงการโดยการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของโครงการว่าสอดคล้อง กับความจำเป็นนโยบาย หรือปรัชญาของสถาบันหรือไม่

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evaluation) เป็นการประเมินว่าปัจจัยที่ ต้องการมีอะไรบ้าง พอเพียงหรือไม่ ภายใต้ปัจจัยนี้มีโปรแกรมหรือทางเลือกใดที่ควรดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือถ้าประเมินโครงการที่ดำเนินไว้ ผลจากการประเมิน ปัจจัยก็จะให้คำตอบว่า การดำเนินโครงการที่ทำไปนั้นได้ดำเนินไปตามแผนที่เหมาะสมหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินว่าได้นำ โครงการไปปฏิบัติตามแผนที่กำหนดหรือไม่ การประเมินกระบวนการทำได้ 2 ลักษณะคือ มี การประเมินก่อนนำไปปฏิบัติจริง และประเมินกระบวนการขณะปฏิบัติอยู่ โดยการสังเกตอย่าง มีส่วนร่วมจะช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการดำเนินโครงการ ได้อย่างเหมาะสม

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการประเมินผลลัพธ์ที่ได้ว่า เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งอาจทำได้ทันทีที่โครงการสิ้นสุดลง การประเมิน ผลผลิตช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรับรอง การล้มเลิก หรือการปรับขยายโครงการถ้าจะทำ ต่อไป ซึ่งอาจสรุปให้อยู่ดังภาพ 3

ภาพ 3 โครงสร้างการประเมินของรูปแบบจำลองซีพีพี (CIPP model)

ไทเลอร์ (Tyler, 1996, p. 85) ได้แบ่งรูปแบบของการประเมินโครงการ เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

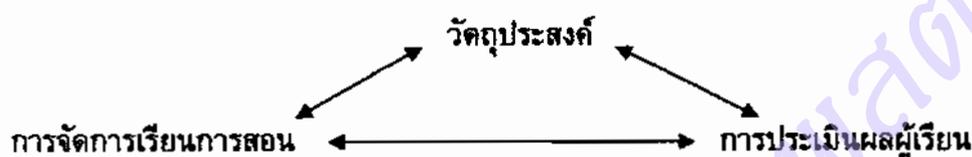
ขั้นที่ 1 ต้องมีการระบุ หรือกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนลงไปว่า เมื่อสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนแล้วผู้เรียนควรเกิดพฤติกรรมใด หรือสามารถทำอะไรได้บ้าง ลักษณะของวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนหรือที่เรียกว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ขั้นที่ 2 ต้องระบุต่อไปว่า จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวนั้นมีเนื้อหาใดบ้างที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ หรือมีสาระใดบ้างที่เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 1

ขั้นที่ 3 หารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ตามที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นที่ 4 หามาตรการในการตรวจสอบหลังจากสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อใดบ้างและมีวัตถุประสงค์ข้อใดบ้างที่ผู้เรียนยังไม่เกิดการเรียนรู้

แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดในช่วงต้น ๆ ของไทเลอร์ ต่อมาได้สร้างวงจรของ วัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลขึ้น ซึ่งเขียนเป็นรูปแบบพื้นฐานได้ ดังภาพ 4

ภาพ 4 วงจรของไทเลอร์

จากรูปแบบดังกล่าว จะเห็นว่า หัวลูกศรจะชี้ไปยังทั้งสองทิศทางของทุกองค์ประกอบมีความหมายว่าในการจัดการเรียนการสอนนั้นตามทัศนะของไทเลอร์แล้ว องค์ประกอบทั้ง 3 คือ วัตถุประสงค์ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลผู้เรียน จะต้องดำเนินการให้ประสานสัมพันธ์กันไปเสมอ

โดยสรุปก็คือการประเมินในความเห็นของไทเลอร์จึงหมายถึงการเปรียบเทียบสิ่งที่ผู้เรียนสามารถกระทำได้จริงหลังจากที่ได้จัดการเรียนการสอนแล้วกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งได้กำหนดขึ้นไว้ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอนนั้น ๆ

จากแนวคิดพื้นฐานด้านหลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินการเรียนการสอนดังกล่าว ไทเลอร์จึงได้เสนอโมเดลการประเมินขึ้นซึ่งเป็นรูปแบบที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ในการดำเนินการของโครงการ โดยการตรวจสอบผลผลิตของโครงการว่าได้เป็นไปตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

จากที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่ารูปแบบของการประเมินโครงการจะเป็นกรอบแนวคิดในการประเมิน ซึ่งมีนักวิชาการหลายคนได้คิดรูปแบบการประเมินโครงการ ในหลายลักษณะและนำมาปรับประยุกต์ใช้กับประเทศ ซึ่งพอสรุปเป็นแนวทางของเหตุผลได้ดังนี้

1. เหตุผลของโครงการ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการยอมรับว่าโครงการมีความสมเหตุสมผลเหมาะสมที่จะนำไปดำเนินการเพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมายของโครงการ
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อระบุถึงสิ่งที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นจากโครงการ
3. ความต้องการของโครงการ เพื่อให้ทราบถึงความจำเป็น หรือ ความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการ หรือจัดลำดับความสำคัญของโครงการและกำหนดจุดมุ่งหมายของโครงการ
4. ความเหมาะสมของโครงการ เพื่อตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมของโครงการควรเป็นอย่างไร
5. ความเป็นไปได้ของโครงการ เพื่อให้ทราบถึงโอกาสในการจัดทำโครงการ

6. ความคาดหวังของโครงการ เพื่อต้องการที่จะดูว่าการดำเนินงานของโครงการในปัจจุบันเปรียบเทียบกับความคาดหวังที่อาจเกิดขึ้นบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

7. การบรรยายและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของโครงการเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นใน 3 ด้าน คือ สิ่งที่มีมาก่อน การปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับ

8. ความสอดคล้องที่ปรากฏ เป็นการตรวจสอบเพื่อดูว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

9. ความจำเป็น เพื่อเป็นการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของโครงการว่าสอดคล้องกับความจำเป็น นโยบาย หรือปรัชญาของสถาบันหรือไม่

10. ความต้องการจำเป็นและปัญหา เพื่อวินิจฉัยปัญหาภายใต้ความต้องการนั้น ๆ และนำไปแก้ไขโดยวิเคราะห์ปัญหา

11. ความคาดหวังกับความเป็นจริง เพื่อตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมของโครงการควรเป็นอะไร และนำไปพัฒนาเป็นวัตถุประสงค์

12. ความเป็นมา เพื่อแสดงถึงปัญหาความจำเป็นหรือความเป็นไปที่จะต้องมีโครงการในการปฏิบัติงานขึ้น โดยให้ผู้บริหารหรือผู้ที่มีหน้าที่อนุมัติโครงการให้การสนับสนุนและอนุมัติให้โครงการที่นำเสนอใช้ดำเนินการได้

ในการประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, p. 3) เป็นกรอบแนวคิดในการประเมินในครั้งนี้

โรงเรียนในฝัน

1. แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนในฝัน

วาทินี เหมทานนท์ (2548, หน้า 8-12) ได้กล่าวถึง โรงเรียนในฝันว่า เป็นแนวคิดเพื่อที่จะพัฒนาโรงเรียนให้มีศักยภาพและความพร้อมที่จะให้บริการทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันในมาตรฐาน และหลากหลายในการปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือ ให้ประชาชนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ ดังนั้น คุณภาพของการศึกษาจะต้องเป็นที่ชื่นชมของชุมชน โดยสามารถจัดการศึกษาเป็นที่เชื่อถือ ศรัทธา และรักโรงเรียน ตลอดจนทั้งเป็นแบบอย่าง และให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและโรงเรียนอื่น โรงเรียนในฝันจะต้องได้รับการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โรงเรียนหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน จึงเป็นโรงเรียนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีของโลก โดยมีวิถีชีวิตแบบไทย สู่สังคมแห่งการเรียนรู้โดยพัฒนาให้มีบรรยากาศทางวิชาการ โรงเรียนในฝันเป็นโรงเรียนที่มีสังคม บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่อำนวยให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ มีความพร้อมในด้านทรัพยากรวัตถุ เทคโนโลยี งบประมาณ และทรัพยากรบุคคล สามารถจัดการศึกษาได้อย่างดี ทั้งในด้านการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้

ผู้เรียนมีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนด และได้รับการพัฒนาต่างๆ ครบถ้วนทุกด้าน กล่าวคือ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข นอกจากนี้ โรงเรียนในฝันยังสามารถจัดการศึกษาให้สนองความต้องการของชุมชน เป็นที่ชื่นชม เป็นแบบอย่างและสามารถให้สถานศึกษาช่วยเหลือชุมชนและโรงเรียนอื่นในชุมชนได้

ดังนั้น โรงเรียนในฝันจึงเป็นแนวคิดเพื่อที่จะพัฒนาโรงเรียนให้มีศักยภาพและความพร้อมที่จะให้บริการทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันในมาตรฐานและหลากหลายในการปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายสุดท้าย คือ ให้ประชาชนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพนั่นเอง

2. ความเป็นมาของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 9) ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีให้จัดโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2546 ซึ่งดำเนินโครงการพัฒนาแนวคิดและหลักการโดยมีความเชื่อว่าการศึกษสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพสามารถลดช่องว่างของบุคคลในสังคมลงได้ จะส่งผลให้ประชาชนชาวไทยหลุดพ้นจากวงจรความยากจน ซึ่งเป็นความมุ่งมั่นของรัฐบาล ดังนั้น โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันจึงเป็นกระบวนการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนในฝันของคนในสังคมที่ต้องการ ให้เด็กและเยาวชนได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพ และขณะเดียวกันโครงการนี้จะช่วยทำให้ฝันของคนในสังคมเป็นจริงได้ สรุปสาระสำคัญของการจัดโครงการโรงเรียนในฝันมี ดังนี้

1. การคัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการในแต่ละอำเภอ ควรเป็นไปตามเจตนารมณ์ และความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่
2. การพัฒนาปรับปรุงโรงเรียนในฝันในด้านต่างๆ นอกจากใช้งบประมาณแผ่นดินแล้วควรประสานกับภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจที่มีศักยภาพเพื่อเป็นเจ้าภาพหลักที่จะให้การสนับสนุนโรงเรียนแต่ละแห่งอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยให้ประสานกับกระทรวงการคลังเพื่อหามาตรการทางภาษีที่เหมาะสม และสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการดำเนินการของโรงเรียนในโครงการนี้ต่อไป

3. ควรระดมความร่วมมือจากสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันราชภัฏในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและเพิ่มพูนทักษะการปฏิบัติจริงแก่นิสิตนักศึกษาเสมือนเป็นโรงเรียนสาธิตของสถาบันนั้นๆ

ทั้งนี้โดยพื้นฐานแนวคิดโครงการหลอมรวมจากความฝันอันสูงสุดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนพ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชนในท้องถิ่นที่ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการดังนี้

1. การกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนไทยให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานเทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำ เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังนี้

ระยะแรก เริ่มจากการพัฒนาโรงเรียนในระดับอำเภอทุกอำเภอ

ระยะที่สอง พัฒนาไปสู่ระดับตำบล

ระยะที่สาม ขยายเครือข่ายครอบคลุมไปทุกหมู่บ้าน

2. จัดการศึกษาที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน โดยการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนบนพื้นฐานความเป็นไทยและความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้นแบบและที่เลี้ยงให้กับโรงเรียนอื่น

3. การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีจำนวนเพียงพอ เป็นระบบเครือข่ายและเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูลเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในอนาคต

4. การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนไทย ให้เติบโตขึ้นเป็นคนที่มีความรู้ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้จักคิดวิเคราะห์มีความเชื่อมั่นในตนเองกล้าแสดงออก สามารถก้าวเข้าสู่เวทีการแข่งขันได้ในระดับสากล

5. การบริหารจัดการทั้งระบบโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ให้มีจำนวนผู้บริหาร ครู และบุคลากรมืออาชีพอย่างเพียงพอ มีอิสระในการทำงานอย่างคล่องตัว มีการพัฒนาด้านกายภาพอย่างเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

6. การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและชุมชนในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัย และเป็นโรงเรียนสาธิตการฝึกอบรมครูจากสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาพื้นที่

7. การวัดประเมินผล เน้นการประเมินเพื่อการพัฒนาตนเองภายในโรงเรียนและการรับรองคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยการประเมินจากองค์กรทั้งภายในและภายนอก

กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน จากทุกกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดให้โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันเป็นโครงการที่ให้โอกาส ให้ความเสมอภาคและพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และชื่นชมผลงานร่วมกันของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพ นักเรียน ครู ผู้บริหารและโรงเรียนให้สมบูรณ์แบบ กลายเป็นฝันที่เป็นจริงของทุกคนในยุคปฏิรูปการศึกษาให้เกิดขึ้นพร้อมกันในวันที่ 1 ตุลาคม 2546 นี้ โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตรงตามเป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. การคัดเลือกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมกันกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียน ขนาด กลาง ที่มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภค ท่าเลที่ตั้งเหมาะสม ผู้บริหารและครูมีศักยภาพเพียงพอ และที่สำคัญที่สุด คือ ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนในท้องถิ่น โดยจะประเมินสภาพ

จริงของแต่ละโรงเรียนก่อนการพัฒนา จำนวนรวมทั้งสิ้น 921 โรงเรียน ใน 795 อำเภอ 81 กิ่งอำเภอ และ 45 เขตในกรุงเทพมหานคร โดยจำแนก ได้ดังนี้

1.1 ร้อยละ 28 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ที่เปิดสอน 2-3 ระดับการศึกษา

1.2 ร้อยละ 72 เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ใน 81 กิ่งอำเภอ เลือกโรงเรียนประถมศึกษา และขอให้เลือกโรงเรียนขยายโอกาสก่อน

2. การพัฒนาบุคลากร ประกอบด้วย

2.1 ผู้รับผิดชอบ คือ คณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัย สถาบันราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และโรงเรียนเอกชนที่ได้มาตรฐานในแต่ละพื้นที่เป็นที่เสี่ยงในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.2 ผู้รับการพัฒนา ได้แก่ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 25,000 คน จาก 921 โรงเรียน โดยมีกระบวนการพัฒนา ดังนี้

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง การกำหนดนโยบาย การวางแผนกลยุทธ์ การบริหารองค์กรทั้งระบบ และการบริหารในรูปแบบองค์กรคณะบุคคลที่เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการพัฒนาให้เป็นบุคลากรมืออาชีพ มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร มีรูปแบบการบริหารทางวิชาการเป็นหลัก มีความรู้และความเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความรู้ทางด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร (ICT) สามารถบริหารจัดการได้ตามสถานการณ์และพัฒนาองค์กรเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา

ครูผู้สอนดำเนินการพัฒนาให้เป็นบุคลากรมืออาชีพที่มีประสิทธิภาพ มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่เป็นไปตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมีความรู้ในเรื่องระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารเป็นอย่างดี

2.3 แนวทางการพัฒนาบุคลากรที่สำคัญ คือ การปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาศักยภาพการเป็นที่เสี่ยง ให้การสนับสนุนที่เข้มแข็ง การประเมินผล ยกย่อง เชิดชูเกียรติ

3. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

3.1 มีมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ที่หลากหลายมุ่งสู่ความเป็นเลิศตามศักยภาพผู้เรียน

3.2 การนำระบบระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.3 การใช้การเรียนการสอนระบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-learning) สื่อ เทคโนโลยี

และแหล่งเรียนรู้ในการสืบค้นข้อมูล การแข่งดี (benchmarking) และการวัดประเมินผล

3.4 มีกระบวนการจัดทำหลักสูตรและบริหารหลักสูตรโดยอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากผู้ปกครอง ชุมชน และท้องถิ่น

4. การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร ประกอบด้วย

4.1 ระบบส่วนกลางทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลสารสนเทศและส่วนให้บริการติดตามงานต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ

4.2 การใช้ละมุนภัณฑ์ (software) กลาง ร่วมกันกับกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร (ICT) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.3 การจัดทำระบบการทดสอบ ระบบการเรียนการสอนระบบอิเล็กทรอนิกส์ ระบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ระบบบริการเนื้อหา และระบบห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์

4.4 ระบบเครือข่ายเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตแบบให้เช่าสายสัญญาณ (leased line) ให้กับโรงเรียน 20,000 โรงเรียน

5. โครงสร้างและการบริหารโรงเรียน

5.1 ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ระบบบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์

5.2 ระดมทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนในท้องถิ่น

5.3 ปรับเปลี่ยนระบบการดำเนินงานให้เกิดความคล่องตัวเพื่อเตรียมเป็นองค์กรแบบนิติบุคคล

5.4 จัดระบบการประมูลราคาอิเล็กทรอนิกส์ (e-procurement / e-bidding) ให้ผู้บริหารโรงเรียนนำไปใช้ในการบริหารจัดการ

6. การกำกับ ติดตามและประเมินผลโครงการ ประกอบด้วย

6.1 การประเมินตนเอง เป็นการประเมินผลตามสภาพจริงเพื่อแสวงหาจุดพัฒนาตนเองของแต่ละโรงเรียนและรายงานผลในแต่ละไตรมาส (quarterly report)

6.2 การประเมินคุณภาพสถานศึกษา โดยใช้ตัวชี้วัดตามมาตรฐานการศึกษาของชาติซึ่งดำเนินงาน โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

6.3 การทดสอบผู้เรียนโดยสถาบันเขตพื้นที่การศึกษาและสถาบันทดสอบการศึกษาแห่งชาติ

6.4 การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบจากนักวิชาการหรือหน่วยงานอิสระ

7. การประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วย

7.1 การจัดประชุมสัมมนาตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่นให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

7.2 การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนทุกแขนง รวมทั้งเว็บไซต์ของกระทรวงศึกษาธิการ

7.3 การจัดทำแผนพับ ไปสเตอร์ ซีดี ส่งไปยังหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน

8. การสนับสนุนโครงการ ประกอบด้วย

8.1 การกำหนดมาตรการจูงใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่

8.2 การขอการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐ ภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งชุมชนในท้องถิ่นในประเทศและต่างประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 9-13)

ดังนั้น โครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เป็นความมุ่งมั่นของรัฐบาล ที่จะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนในฝันของคนในสังคม และพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพให้มีคุณภาพ เพื่อรองรับต่อความเจริญก้าวหน้าของยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป

3. ลักษณะของโรงเรียนในฝัน

กรมวิชาการ (2545, หน้า 22) ได้กำหนดลักษณะโรงเรียนในฝันว่า จะต้องประกอบด้วย

1. จัดการศึกษาได้คุณภาพมาตรฐาน ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แข่งขันได้ในระดับสากล ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานชาติ สามารถพัฒนาสู่มาตรฐานสากล บนพื้นฐานความเป็นไทย จัดบรรยากาศการเรียนรู้ เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนและมีความเป็นประชาธิปไตย
 2. เป็นตัวอย่างการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอำเภอที่มีคุณภาพมาตรฐานเทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำเป็นที่ยอมรับศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม
 3. มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวรวดเร็วทันสมัยมีผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษามืออาชีพ และมีจำนวนเพียงพอ
 4. มีความเข้มแข็งทางวิชาการ สามารถเป็นต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนช่วยเหลือพัฒนาชุมชน และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และชุมชน เข้มแข็ง
 5. มีเครือข่ายการสนับสนุน มีกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นแหล่งทดลอง สาธิต และมีกิจกรรมครูของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน
 6. สื่อและเทคโนโลยีทันสมัยเพียงพอ เป็นระบบเครือข่ายและเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน
 7. เป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่นๆ นำนวัตกรรมทางการศึกษาที่ทันสมัยไปพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพมาตรฐาน ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐานและเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 22)
- กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 10) กล่าวว่าโรงเรียนในฝันเป็นโรงเรียนที่กระจายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนไทยให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มี

คุณภาพได้มาตรฐานเทียบเคียงกับโรงเรียนชั้นนำเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคม เริ่มจากการพัฒนาโรงเรียน ในระดับอำเภอทุกอำเภอและขยายเครือข่ายครอบคลุมโรงเรียนไปทุกหมู่บ้าน โรงเรียนในฝันจะมีลักษณะสำคัญดังนี้ คือ

1. ด้านเด็กนักเรียน

- 1.1 ปลดพลังสมองของเด็ก มีอิสระในการคิด
- 1.2 เด็กเรียนรู้จากการเล่น และการทำงาน และเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.3 หลักสูตรมีความหมายกับชีวิตของเด็ก

2. ด้านครู

- 2.1 ครูตื่นตัว (active) ตลอดเวลา รู้ทันเทคโนโลยี
- 2.2 ครูเป็นตัวแบบในการเรียนรู้ที่ดีของเด็ก
- 2.3 ครูมีความเชี่ยวชาญ และมีผลงานการสอน

3. ด้านผู้บริหาร

- 3.1 ผู้บริหารเป็นผู้นำทางวิชาการ และสร้างการเปลี่ยนแปลง
- 3.2 เป็นโรงเรียนสาธิตหรือเป็นโรงเรียนแม่ข่ายของโรงเรียนอื่น (lab school)
- 3.3 เป็นฐานการเรียนรู้สู่วิชาชีพ (career path) และแหล่งทวีปัญญา

(snowball) ของชุมชน

- 3.4 มีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดองค์ประกอบของโรงเรียนในฝัน โดยใช้กรอบแนวคิดรูปแบบจำลองชิปปี้ (CIPP model) ซึ่งประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้านบริบทของโรงเรียน (school context)

องค์ประกอบด้านบริบทของโรงเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ องค์ประกอบด้านบริบทของโรงเรียนจะมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนและมีความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ชี้วัดประสิทธิภาพโรงเรียนประถมศึกษา ความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอน บรรยากาศที่ดีของโรงเรียนและชุมชนมีผลต่อการเรียนของเด็ก

2. องค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้าของโรงเรียน (school input)

องค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้าของโรงเรียน หมายถึง ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ เช่น อาคารสถานที่ หลักสูตร เทคโนโลยี การจัดแหล่งเรียนรู้และงบประมาณ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านปัจจัยนำเข้า ดังนั้น โรงเรียนในฝันจะต้องมีครูผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพ และจำนวนเพียงพอ มีลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน มีหลักสูตรเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยมีแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่หลากหลายและงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงานเป็นสำคัญ

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการของโรงเรียน (school process)

องค์ประกอบด้านกระบวนการของโรงเรียนประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการบริหารจัดการและการประกันคุณภาพการศึกษา คณะทำงานหารูปแบบโรงเรียนที่ดี “โรงเรียนในฝัน” พบว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งปวง โดยจัดเวลาเรียนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ร้อยละ 50 จัดเวลาเรียนเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม ออกกำลังกาย และใช้เวลาว่างร้อยละ 50 ส่วนกระบวนการบริหารจัดการนั้น จะต้องบริหารคุณภาพด้วยการวางแผนการจัดการด้านกายภาพและพัฒนาครูอย่างสม่ำเสมอ

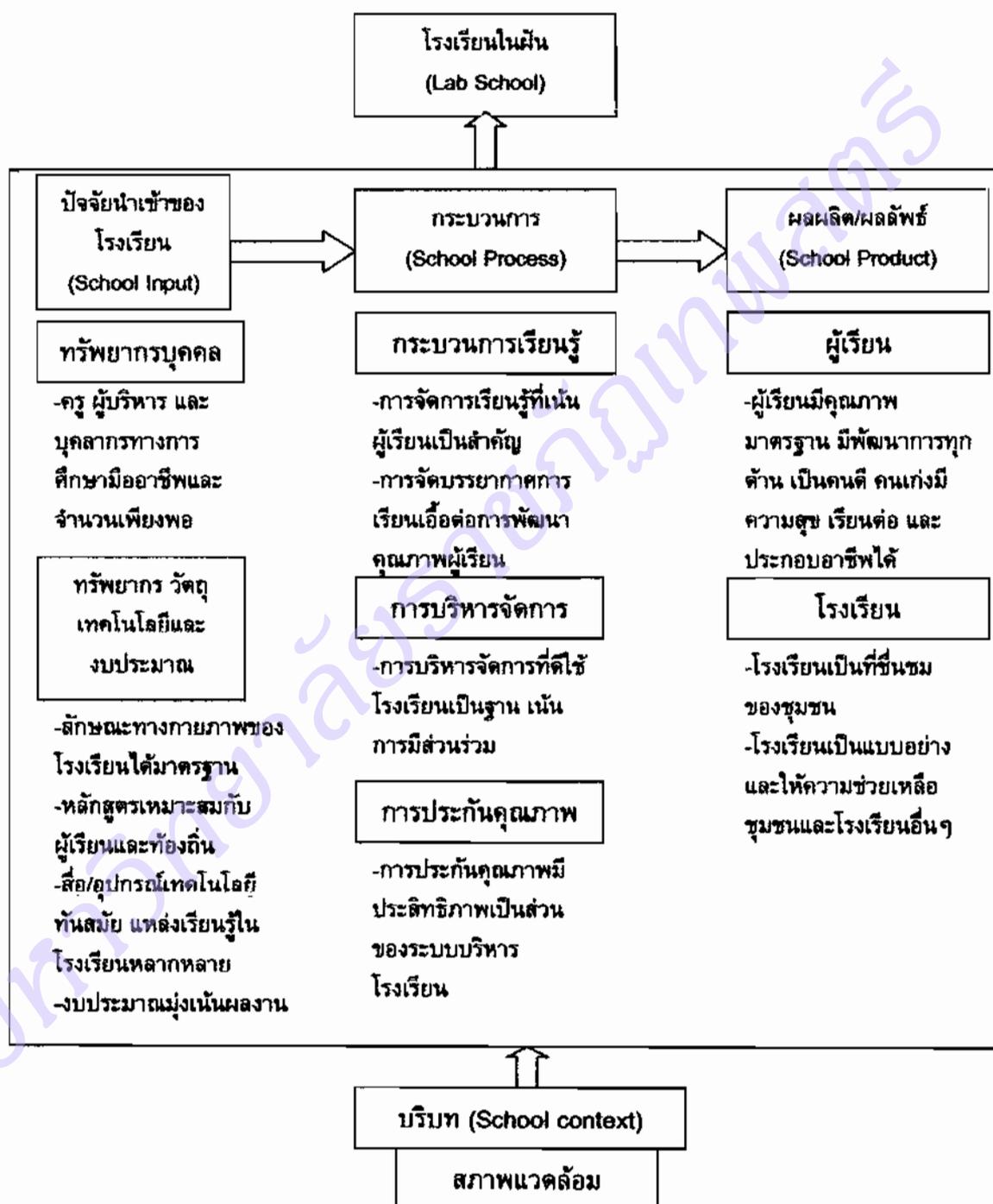
4. องค์ประกอบด้านผลผลิตของโรงเรียน (school product)

องค์ประกอบด้านผลผลิตของโรงเรียนประกอบด้วยคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพของสถานศึกษา เป็นองค์ประกอบด้านผลผลิตโรงเรียนสมบูรณ์แบบ

4.1 ด้านคุณภาพของผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องมีคุณภาพมาตรฐาน มีพัฒนาการทุกด้าน เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขนั้น ผู้เรียนมีความสุข แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

4.2 คุณภาพของการศึกษา จะต้องเป็นโรงเรียนที่ชื่นชมของชุมชน โดยสามารถจัดการศึกษาเป็นที่เชื่อถือ ศรัทธา และรักโรงเรียน ตลอดทั้งเป็นแบบอย่างและให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน และโรงเรียนอื่น

ดังนั้น มีคตินาเวคิด “โรงเรียนในฝัน” จึงเป็นแบบของโรงเรียนที่พึงประสงค์ที่ทุกโรงเรียนสามารถบรรลุได้และตั้งอยู่บนพื้นฐานของโรงเรียนที่ดี (good school) โดยความคิดโรงเรียนสมบูรณ์แบบครอบคลุมองค์ประกอบของโรงเรียนทั้งระบบ โดยใช้แบบจำลองชิปปี้ เป็นกรอบกำหนดเพื่อประเมินโรงเรียนสมบูรณ์แบบ ดังแสดงในภาพ 5

สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนคือ
สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

ภาพ 5 แสดงองค์ประกอบความเป็นโรงเรียนในฝัน

อิทธิฤทธิ์ เกกينة (2547, หน้า 2-5) กล่าวถึงโรงเรียนในพื้นที่ประสบผลสำเร็จ (successful schools) ว่า โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพจะมีความสัมพันธ์กัน ครูใหญ่ต้องมีความเป็นผู้นำทางการสอนอย่างเข้มแข็ง โรงเรียนจะต้องเน้นวิชาการ โดยเฉพาะทักษะพื้นฐาน โรงเรียนมีความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมมีระเบียบ ความคาดหวังการเรียนของนักเรียนสูง มีการควบคุมดูแลการสอนอย่างใกล้ชิดด้วยการนิเทศ และการทดสอบ ลักษณะของโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพจะมีลักษณะดังนี้

1. การเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนจะอาสาพัฒนาการทำงาน นักเรียนมีระเบียบ มีการติดต่อสื่อสารระหว่างนักเรียน ผู้ปกครองและครู มีการเรียนแบบคิด วิชาการ ครูให้ความสนใจต่อนักเรียน นักเรียนจัดกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน บรรยากาศการทำงานเป็นการร่วมมือและความเชื่อมั่นในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับครูอยู่ในขั้นดี

2. โรงเรียนมีโปรแกรมทางวิชาการ โรงเรียนได้รับการพัฒนาและจัดโปรแกรมทางวิชาการเป็นจุดประสงค์ทางสติปัญญา บรรยากาศการเรียนจะเป็นบรรยากาศที่นักเรียนเลือกโปรแกรมการเรียนได้อย่างหลากหลาย มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นเนื้อหาได้ในเชิงลึก และมีการดูแลนักเรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางการเรียนและการส่งผลให้ผู้เรียนและผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็น

3. การจัดการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การบริหารงานวิชาการ จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ครู และผู้บริหารต้องเชื่อว่าความสามารถในการเรียนของนักเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียน ครูต้องปรับการสอนให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน มีการสอนซ่อมเสริมและใช้ยุทธศาสตร์การสอนที่หลากหลาย มีการตั้งมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนไว้สูง และมีการนำมาตราฐานสู่การควบคุมดูแลมาตรฐานของโรงเรียน

4. บรรยากาศของโรงเรียนเป็นไปในเชิงบวก โรงเรียนที่ดีจะต้องมีบุคลิกลักษณะของโรงเรียนที่ชัดเจนโดยกำหนดภารกิจ เป้าหมาย ค่านิยม และมาตรฐานการปฏิบัติ โรงเรียนต้องมีระเบียบ มีจุดประสงค์และทิศทางที่มั่นคงในการปฏิบัติตนของครู บรรยากาศของโรงเรียนจะส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการยกย่องและได้รับรางวัล นักเรียนจะเป็นศูนย์กลางการทำงาน มีความขยัน รับผิดชอบและมีการคาดหวังในการเรียนรู้อย่างเปิดเผย มีความเป็นมิตร มีความอบอุ่น และเป็นสุขในการเรียน ให้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน และส่งเสริมด้านจริยธรรม คุณธรรม และวินัยของนักเรียน รูปแบบของผู้บริหารจะเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม

5. การส่งเสริมความสัมพันธ์ของคณะครูโรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศทางวิชาชีพ แก่ครูให้ครูมีความสำเร็จในงานของตน ครูจะมีส่วนร่วมตัดสินใจต่องานของตนมีการควบคุมดูแลงานของตน มีอิสระในการทำงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสื่อสารกันอย่างเป็นมิตร และได้รับการมอบหมายงานของโรงเรียนและมีส่วนร่วมในงานต่างๆ ได้รับการยอมรับนับถือ ดำรง

ตำแหน่งอันทรงเกียรติในการทำงานด้วยความภาคภูมิใจ ครูทำงานร่วมกันในการสอน การพัฒนาหลักสูตร วางแผนการสอนและพัฒนาการสอนให้ดีขึ้น

6. มีการพัฒนาคณะครูอย่างกว้างขวาง ระบบการประเมินครูจะช่วยในการพัฒนา ทักษะการทำงาน การฝึกอบรมจะเป็นไปตามความต้องการของครู จะเน้นการแลกเปลี่ยน เทคนิคการสอนซึ่งกันและกัน การฝึกอบรมจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบรรยากาศการศึกษา ครูและผู้บริหารจะร่วมกันจัดโปรแกรมการฝึกอบรม และจัดโอกาสให้คณะครูได้พัฒนาอย่าง เพียงพอ

7. มีการฝึกและแลกเปลี่ยนความเป็นผู้นำ ครูต้องเป็นผู้นำทางการสอน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องเข้าใจและใช้แบบการเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับวิชาชีพ การแก้ปัญหาาร่วมกัน การทำงาน เป็นทีม และการตัดสินใจร่วมกัน การรู้จักสมาชิกของคณะครูและการกระจายอำนาจใน การทำงาน การติดต่อสื่อสาร และการสร้างความสามัคคี การนับถือในตำแหน่งหน้าที่ การได้รับ รางวัลแห่งความสำเร็จทั้งของครูและนักเรียน การสร้างสมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ จะช่วยให้ คณะครูมีการตัดสินใจ และพัฒนาเป้าหมาย ภารกิจและค่านิยมของโรงเรียน และสร้างเสริมให้ ครูได้เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชน โรงเรียนจะเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของการตัดสินใจและให้ ความร่วมมือ

8. การสนับสนุนให้มีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ คณะครูในโรงเรียนที่มี ประสิทธิภาพจะไม่เต็มใจยอมรับต่อการขัดขวางการทำงานที่เป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวม และ ไม่เต็มใจต่อการตั้งระดับงานที่เป็นมาตรฐานกลางๆ คณะครูจะร่วมกันแก้ปัญหา กำหนดวิธีการ แก้ปัญหาจะเห็นผู้ใช้เวลาการทำงาน ใช้เครื่องมือต่างๆ อาสาสมัครและสร้างความเชี่ยวชาญอัน จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน

9. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองและชุมชน โรงเรียนกับ ชุมชนจะต้องมีความเชื่อมโยงและโรงเรียนจะต้องทำงานกับผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองจะ เป็นสมาชิกของกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน รวมถึงการตัดสินใจในกระบวนการจัด กิจกรรม ทั้งนี้จะต้องสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ขณะเดียวกัน โรงเรียนจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆ

ลักษณะของโรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนที่ชุมชนปรารถนา เป็นโรงเรียนที่มีความ เป็นผู้นำ ซึ่งจะต้องขยายลักษณะของประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยเฉพาะครูต้องเป็นผู้นำ ทางการสอน และมีพฤติกรรมที่เป็นความคาดหวังของทุกสถานการณ์ ครูในโรงเรียนจะต้องมี ความรู้ในการเรียนการสอนมากกว่าผู้บริหาร เพราะเป็นผู้ปฏิบัติงานกับนักเรียน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าโรงเรียนในฝันมีลักษณะดังนี้คือ 1) เป็นโรงเรียนที่จัด การศึกษาได้คุณภาพมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น 2) เป็นตัวอย่างการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอำเภอที่มีคุณภาพ มาตรฐานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวรวดเร็วทันสมัย 4) มีความเข้มแข็งทาง วิชาการ เป็นต้นแบบ และเป็นแหล่งเรียนรู้ 5) มีเครือข่ายการสนับสนุน มีกระบวนการวิจัยและ

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 6) มีสื่อและเทคโนโลยีทันสมัยเพียงพอเป็นระบบเครือข่ายและเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

4. การบริหารโรงเรียนในฝัน

พนัสตา สิมัน (2540, หน้า 16) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารโรงเรียนในฝันว่าเป็นกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้งานต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่น โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม จะเห็นได้ว่าในทุกองค์การบริหารจะเป็นผู้สร้างกลไกให้ทรัพยากรต่างๆ สามารถเข้ามารวมกันและดำเนินไปได้ในองค์การ และผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบในผลสำเร็จของงานทั้งหมดที่ได้ดำเนินไปแล้วนั้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2542, หน้า 42) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารโรงเรียนในฝันว่าเป็นการทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยการใช้กระบวนการบริหารได้แก่ การวางแผน การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การติดต่อ การประเมินผล การปฏิบัติงาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 12) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการโรงเรียนที่ดีจะต้องมีผู้บริหารโรงเรียนและครูมีศักยภาพ สามารถสร้างสรรค์โรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง บุคลากรในโรงเรียนจะต้องมีพฤติกรรมดังนี้ บุคลากรจะต้องพูดถึงการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอและเป็นรูปธรรม บุคลากรมีการสังเกตการเรียนการสอนและพัฒนาเทคนิคกระบวนการสอนเพื่อสร้างความเป็นผู้นำทางการสอนและมีการถ่ายทอดเทคนิคการสอนซึ่งกันและกัน

กรมวิชาการ (2546, หน้า 23-25) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารโรงเรียนในฝันว่าเป็นการมองภาพอนาคตขององค์กรโรงเรียน วิทยาลัย สถานศึกษา หรือหน่วยงานไว้ล่วงหน้า แล้วพยายามก้าวไปให้ถึงสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตจริงได้ นอกจากนี้ การที่ผู้บริหารสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ไว้เพื่อเป็นเป้าหมายในการทำงาน ก็ยังจะทำให้บุคลากร ครู อาจารย์ทุกคนในสถานศึกษามีขวัญและแรงจูงใจในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ เพราะนอกจากวิสัยทัศน์จะบ่งบอกภาพอนาคตที่สถานศึกษาต้องการจะเป็นและไปให้ถึงอนาคตแล้ว วิสัยทัศน์ยังแสดงให้เห็นถึงขอบข่ายของงานที่จะต้องทำ โดยต้องมีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้บริหารรวมทั้งบุคลากรทุกคน จะต้องตั้งเป้าหมายแน่แน่วจะต้องก้าวไปให้ถึง

ปิยพร ทำบุญ (2546, หน้า 33) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารโรงเรียนในฝันว่าเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมี จัดการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

จากความหมายข้างต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนในฝันสรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนในฝันเป็นศาสตร์และศิลปะในการดำเนินงาน โดยอาศัยกระบวนการและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ตามเจตนารมณ์ และความมุ่งหมาย โดยผู้มีอำนาจบริหารเป็น

กำกับดูแลและควบคุมการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งในการจัดรูปแบบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่มีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งสู่ความมีประสิทธิภาพในระดับสากล

รูปแบบการประเมินของสตีฟเฟิลบีม

ในการประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการประเมินของสตีฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, p. 3) ใน 4 ด้าน คือ สภาวะแวดล้อม ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต เป็นกรอบแนวคิดในการประเมิน เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมดังนี้

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (context evaluation: C)

1.1 ความหมายของการประเมินสภาพแวดล้อม

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2538, หน้า 209 – 210) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินสภาพแวดล้อม หมายถึง การประเมินความต้องการ ความจำเป็น เพื่อจัดทำโครงการหรือจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และการกำหนดจุดมุ่งหมายของโครงการต่างๆ การประเมินสภาพแวดล้อมทำได้โดยการศึกษาอิทธิพลหรือแรงกดดันต่างๆ ของสิ่งภายนอกโครงการว่ามีต่อโครงการหรือไม่อย่างไรหรืออาจจะประเมินโครงการโดยการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของโครงการว่าสอดคล้องกับความจำเป็นนโยบาย หรือปรัชญาของสถาบันหรือไม่

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 301 - 319) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินสภาพแวดล้อม หมายถึง การประเมินในบริบทต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด เช่น ปัจจัยทางการเมือง ทางสังคม ทางวัฒนธรรม รวมทั้ง ปัจจัยทางกายภาพ และ ทางด้านจิตใจ เป็นต้น การประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินสภาพแวดล้อม หรือ "บริบท" ต่าง ๆ ของโครงการนั้นๆ ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร โดยพิจารณาถึง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การประเมินสภาพแวดล้อมหมายถึง การประเมินความสอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษา ความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคมไทย ความสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาในปัจจุบัน ความเหมาะสมกับการพัฒนาสื่อเทคโนโลยี และความชัดเจนของโครงการ

1.2 แนวทางการประเมินสภาพแวดล้อม

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2538, หน้า 209 – 210) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินสภาพแวดล้อมดังนี้

1. ความสอดคล้องของโครงการ เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการโรงเรียนในฝันกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายของรัฐบาลทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นและเพื่อการปรับปรุงโครงการในโอกาสต่อไป

2. ความต้องการของโครงการ เพื่อเป็นการประเมินวัตถุประสงค์ของโครงการสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการมากน้อยเพียงใด

3. ความชัดเจนของโครงการ เพื่อตรวจสอบวัตถุประสงค์ของโครงการสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้มากน้อยเพียงใด

4. ความคาดหวังของโครงการ เพื่อประเมินผลการดำเนินงานของโครงการโรงเรียนในฝันของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพบบุรี ที่จะเกิดขึ้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 305-315) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินสภาพแวดล้อมดังนี้

1. ความต้องการของโครงการเพื่อให้ทราบถึงความจำเป็น หรือความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการ

2. ความเป็นไปได้ของโครงการ เพื่อให้ทราบถึงโอกาสในการจัดทำโครงการ

3. การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อระบุถึงสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากโครงการ

4. ความพร้อมและทรัพยากรในด้านต่างๆ เช่น เงินทุนหรืองบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แนวทางการประเมินสภาพแวดล้อมที่จะนำมาใช้ในการวิจัยให้เหมาะสมและครอบคลุมการประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันมากที่สุดคือ

1. สอดคล้องกับการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจของสังคมไทยในปัจจุบันในด้านความยากจนเนื่องจากความไม่รู้หนังสือ

2. สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นในการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชน

3. สอดคล้องกับนโยบายและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเพื่อจัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน

4. ตอบสนองความต้องการทั้งครูและนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้สอนและนักเรียนได้รับข่าวสารที่ใหม่และรวดเร็วมากขึ้น

5. สามารถสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

6. สอดคล้องกับการสนับสนุนให้โรงเรียนมีการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัยขึ้น

7. มีความชัดเจน ซึ่งสามารถทำให้โครงการสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evaluation: I)

2.1 ความหมายของการประเมินปัจจัยนำเข้า

สมชาย โพธิวิชยานนท์ (2535, หน้า 17) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า หมายถึง การประเมินปัจจัยเบื้องต้น ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการออกแบบโครงการ และการหาทางเลือกยุทธวิธีในการดำเนินโครงการ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2538, หน้า 209 – 210) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า หมายถึง การตัดสินใจด้านอัตรากำลัง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ และเป็นวิธีการกำหนดในการใช้ทรัพยากรที่เพียงพอและมีคุณภาพ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเป็นการประเมิน เพื่อใช้เป็นข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ และเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสม ความเพียงพอของทรัพยากร เพื่อใช้ในการดำเนินโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 57) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า หมายถึง การประเมินปัจจัยในเบื้องต้น เป็นการประเมินที่แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ต้องการมีอะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

สุวิมล ศิริภานันท์ (2543, หน้า 45) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า หมายถึง กระบวนการประเมินปัจจัยเบื้องต้น ที่ต้องการทราบถึงผลการดำเนินงานตั้งแต่การกำหนดโครงสร้างของการดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ แผนการดำเนินงานของโครงการ

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า หมายถึง กระบวนการที่ใช้ในการประเมินปัจจัยต่างๆ ที่ใช้ในการบริหารงาน ทั้งในด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านทรัพยากรสนับสนุน ด้านการจัดระบบการบริหาร ด้านสื่อประกอบการดำเนินการ ด้านสถานที่ดำเนินการ และด้านนโยบายที่ให้การสนับสนุน

2.2 แนวทางการประเมินปัจจัยนำเข้า

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2538, หน้า 209 – 210) ได้กล่าวถึงแนวทางการประเมินปัจจัยนำเข้า มีแนวทางในการดำเนินการประเมินดังนี้

1. ประเมินความเพียงพอปัจจัยของโครงการ เพื่อพิจารณาถึงความเพียงพอของปัจจัยหรือทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ
2. ประเมินความเหมาะสมปัจจัยของโครงการ เพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยหรือทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่
3. การกำหนดวิธีการในการใช้ทรัพยากรของโครงการ เพื่อให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์
4. อัตรากำลัง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ วัสดุอุปกรณ์ และปัจจัยอื่น ๆ ของโครงการ เพื่อแสดงถึงสมรรถภาพและความรับผิดชอบของบุคคลและของหน่วยงานที่จะบริหารโครงการด้วยกลยุทธ์หรือยุทธวิธีที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีปัจจัยหรือทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอ

5. ประเมินความพร้อมปัจจัยของโครงการเพื่อออกแบบโครงการ และหาทางเลือกยุทธวิธีในการดำเนินโครงการและก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานของโครงการ

สุวิมล ศิริภานนท์ (2543, หน้า 45) ได้กล่าวถึงแนวทางการประเมินปัจจัยนำเข้า มีแนวทางในการดำเนินการประเมินดังนี้

1. ประเมินความเหมาะสมในการจัดบุคลากรรับผิดชอบงาน
2. ประเมินความเหมาะสมในการจัดงบประมาณเพื่อพัฒนาหรือ

ปรับปรุงโครงการ

3. ประเมินความเหมาะสมในการจัดวัสดุ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ การเรียนการสอนเพื่อสนับสนุนและพัฒนาโครงการ

4. ประเมินความเหมาะสมในการจัดหาห้องปฏิบัติการวิชาต่างๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้พอสรุปได้ว่า แนวทางการประเมินปัจจัยนำเข้า ของโครงการ มีแนวทางการประเมินดังนี้

1. ความเหมาะสมในการจัดบุคลากรรับผิดชอบงานบริหาร
2. ความเหมาะสมในการจัดงบประมาณเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุง
3. ความเหมาะสมในการจัดระบบการบริหารงาน
4. ความเหมาะสมในการจัดวัสดุ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ การเรียน

การสอนเพื่อสนับสนุน และพัฒนา

5. ความเพียงพอของสื่อ อุปกรณ์ สอดคล้องกับความจำเป็นของ

โรงเรียน

6. ผู้บริหารโรงเรียนและครู มีศักยภาพ สามารถสร้างสรรค์โรงเรียน

ให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง

7. มีจำนวนบุคลากรทางการศึกษามีอาชีพเพียงพอกับการบริหาร

จัดการของโรงเรียน

8. ความเหมาะสมในการจัดหาห้องปฏิบัติการวิชาต่างๆ ของ

โรงเรียน

9. พร้อมด้านทักษะการใช้สื่อ อุปกรณ์ ของครูผู้สอน

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation: P)

3.1 ความหมายของการประเมินกระบวนการ

สมชาย โพธิ์วิชยานนท์ (2535, หน้า 17 –18) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ หมายถึง กระบวนการประเมินขั้นตอนในการดำเนินงานตามโครงการ เป็นการหา และการคาดคะเนเกี่ยวกับผลจากการดำเนินการตามโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 93) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินกิจกรรมและช่วงเวลาระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและ ข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผล

การปฏิบัติงานหรือการหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการพร้อมทั้งปัญหาและอุปสรรคของโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 59) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินเพื่อการเตรียมการ การดำเนินงานตามขั้นตอน การเลือกการดำเนินงาน การประเมินผล การปรับปรุง การตรวจสอบการดำเนินงานในการตัดสินใจปรับปรุง แก้ไข การดำเนินงานโครงการให้มีประสิทธิภาพตามต้องการ การประเมินกระบวนการเป็นการประเมินให้รู้ว่า ได้นำโครงการไปปฏิบัติตามที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยเพื่อเป็นการปรับปรุงกระบวนการดำเนินโครงการได้อย่างเหมาะสม

สุวิมล ตีรภานันท์ (2543, หน้า 45) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินกระบวนการเป็นการติดตาม กำกับ การดำเนินการตามแผน การปรับปรุงวิธีการดำเนินงาน การรายงานความก้าวหน้าของโครงการ

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับกระบวนการติดตาม กำกับ การดำเนินงานในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินการ ด้านการติดตามผลและประเมินผล และด้านการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น

3.2 แนวทางการประเมินกระบวนการ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2538, หน้า 209 – 210) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินกระบวนการ ดำเนินการได้ 2 ลักษณะคือ 1) การประเมินก่อนนำไปปฏิบัติจริง และ 2) ประเมินกระบวนการขณะปฏิบัติอยู่ โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการดำเนินโครงการได้อย่างเหมาะสม

สุวิมล ตีรภานันท์ (2543, หน้า 45) กล่าวถึงแนวทางการประเมินกระบวนการว่าเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้

1. การเตรียมการ เพื่อการวางแผนการดำเนินงานของโครงการให้กับผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับขั้นของโครงการ
2. การดำเนินงาน เพื่อดำเนินการปฏิบัติงานตามขั้นตอนของแผนในโครงการ
3. การประเมินผลเพื่อการติดตามผลการปฏิบัติงาน การตรวจสอบผลการดำเนินการ การรายงานผลการดำเนินงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ
4. การดำเนินงานตามขั้นตอน เพื่อการตัดสินใจปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานของโครงการให้มีประสิทธิภาพตามต้องการ
5. กิจกรรมเพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมนั้น ๆ มีความสอดคล้องหรือตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ และมีการจัดลำดับที่เหมาะสมต่อเนื่องกันมากน้อยเพียงใด
6. ช่วงเวลาเพื่อให้ทราบว่า ช่วงเวลาที่จะดำเนินการตามกิจกรรมนั้น ๆ มีความเหมาะสมเพียงไร มีข้อจำกัดประการใด และช่วงเวลาที่กำหนดไว้นั้น สามารถจะ

ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมได้ตามความจำเป็นหรือไม่ และเพราะสาเหตุใด

7. การตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการ เพื่อเป็นการตรวจสอบการประเมินสารสนเทศที่ได้จากการประเมินกระบวนการ จะนำไปวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน

8. ปัญหาและอุปสรรคของโครงการ เพื่อให้ทราบว่า การปฏิบัติงานตามขั้นตอนของโครงการมีสภาพที่ไม่พึงประสงค์หรือสภาพที่ไม่คาดหวังและมีข้อจำกัดด้านอุปสรรคของโครงการด้านใดบ้าง

9. การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการดำเนินโครงการอันจะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

10. ความเหมาะสมเพื่อตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมของการดำเนินงานของโครงการควรเป็นอย่างไร

สมชาย สุขสด (2544, หน้า 25-27) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินกระบวนการ ดังนี้

1. หาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการเพื่อทำการแก้ไขให้สอดคล้องกับข้อบกพร่องนั้นๆ
 2. หาข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะสั่งการเพื่อการพัฒนางานต่างๆ
 3. บันทึกภาวะของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน
- กมล ภูประเสริฐ (2545, หน้า 36-37) กล่าวถึงแนวทางการประเมินกระบวนการว่าเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้

1. แผนที่วางไว้ชัดเจนหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ ปฏิบัติได้เพียงใด มีอุปสรรคขัดข้องอย่างไร
2. มีการเตรียมการดีหรือไม่ มีความยุ่งยากเรื่องใด ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้างได้ดำเนินการแก้ไขอย่างไร สามารถปฏิบัติตามหลักสูตรได้หรือไม่ คำถามและคำตอบเหล่านี้อาจได้จากการกำกับดูแลการใช้หลักสูตรอยู่แล้ว

3. ผลการใช้บรรลุมาตรฐานได้หรือไม่ ควรปรับปรุงให้เหมาะสมอย่างไร วิธีการจัดการเป็นไปตามความต้องการหรือไม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่าแนวทางการประเมินกระบวนการมีแนวทางในการประเมินดังนี้

1. มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการบรรจุอยู่ในแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนที่ชัดเจน
2. มีการวิเคราะห์ระบบการบริหารงานหรือโครงการ และจัดทำแผนภูมิการบริหารงานที่ชัดเจน
3. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานหรือโครงการและพรรณนางานเกี่ยวกับงานหรือโครงการที่ชัดเจน

4. จัดระบบการบริหารงานหรือโครงการ โดยยึดรูปแบบการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายเป็นสำคัญ
5. มีการกำหนดบุคลากรปฏิบัติหน้าที่บริหารงานหรือโครงการที่สอดคล้องกับคุณวุฒิและทักษะความรู้ความสามารถ
6. มีกระบวนการวิจัย ศึกษา ค้นคว้าและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
7. มีการวางแผนการติดตามและนิเทศระบบการบริหารงานหรือโครงการ
8. ผู้บริหารให้การนิเทศกับครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง
9. มีการปรับปรุงแผนการบริหารงานหรือโครงการ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
10. มีการประชาสัมพันธ์งานหรือโครงการให้กับบุคลากรของสถานศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation: P)

4.1 ความหมายของการประเมินผลผลิต

สมชาย โพธิ์วิชยานนท์ (2535, หน้า 18) ได้กล่าวว่าการประเมินผลผลิต หมายถึง การประเมินผลผลิตของโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ตามโครงการ และการหาความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 93) ได้กล่าวว่าการประเมินผลผลิต หมายถึง การประเมินเพื่อการพิจารณาการตัดสินใจหรือการแสดงความคิดเห็นต่อความพึงพอใจในความสำเร็จของโครงการ ทั้งในขณะที่โครงการกำลังดำเนินงานอยู่และเมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นลง โดยเปรียบเทียบความสำเร็จกับเกณฑ์ใน การวัดว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือความที่คาดหวังไว้ และมีคุณค่าหรือประโยชน์ ผลกระทบต่อโครงการหรือไม่ เพื่อพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับปรุงโครงการ การประเมินผลผลิตของโครงการเป็นการประเมินผลลัพธ์ที่ได้ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ เพื่อการรับรอง ล้มเลิก หรือการปรับขยายโครงการ

สุวิมล ติรภานันท์ (2543, หน้า 45) ได้กล่าวว่าการประเมินผลผลิต หมายถึง การประเมินผลการดำเนินงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการยุติ การชะลอ หรือการขยายโครงการ

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่าการประเมินผลผลิตหมายถึง กระบวนการการประเมิน เพื่อการพิจารณาการตัดสินใจหรือการแสดงความคิดเห็นต่อความพึงพอใจในความสำเร็จของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ และคุณค่าและประโยชน์ของโครงการ

4.2 แนวทางการประเมินผลผลิต

เขาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 305-315) ได้กล่าวถึงแนวทางการประเมินผลผลิต ว่าเป็นการประเมินสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้นๆ โดยพิจารณาถึง

1. ผลรวม (overall) เพื่อให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากกิจกรรมของโครงการทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

2. ผลกระทบ (impact) เพื่อให้ทราบถึงผลที่ตามมาจากการดำเนินโครงการนั้นๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งจากที่คาดหวังไว้และมีได้คาดหวังไว้ด้วย

3. คุณค่าหรือประโยชน์ (utility) เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าหรือความสำคัญของผลที่ได้จากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจหรือเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

สุวิมล ศิริกาพันธ์ (2543, หน้า 45) ได้กล่าวถึงแนวทางการประเมินผลผลิตว่าเป็นการประเมินสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้นๆ โดยพิจารณาถึง

1. ประเมินความสำเร็จของโครงการ เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ตั้งแต่นั้น

2. ประเมินความพึงพอใจของโครงการ เพื่อเป็นการแสดงความคิดเห็นต่อความสำเร็จของโครงการ โดยการนำผลผลิตมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมินที่กำหนด

3. ประเมินการพิจารณาตัดสินใจ เพื่อพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับปรุงโครงการ

4. ประเมินคุณค่าหรือประโยชน์ เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าหรือความสำคัญของผลที่ได้จากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ หรือเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

5. ประเมินผลกระทบเพื่อให้ทราบถึงผลที่ตามมาจากการดำเนินโครงการ นั้น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งจากที่คาดหวังไว้และมีได้คาดหวังไว้ด้วย

6. ประเมินผลลัพธ์ของโครงการ เพื่อให้ทราบว่าผลลัพธ์ที่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ และเพื่อการรับรอง ล้มเลิก หรือการปรับปรุงขยายโครงการ

7. ประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ เพื่อเป็นการหาข้อมูลที่เป็นผลการดำเนินโครงการและเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่าจะยกเลิก หรือแก้ไขปรับปรุงโครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

8. ประเมินผลการดำเนินงานของโครงการเพื่อให้ทราบว่าผลการดำเนินงานของโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า แนวทางการประเมินผลผลิตของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน ต้องสามารถตอบคำถามและพัฒนาสิ่งต่างๆ ได้ดังนี้

1. สามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับนักเรียนได้
2. สามารถช่วยให้โอกาสสำหรับนักเรียนทั้งในส่วนภูมิภาคและชนบทห่างไกลได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นมากขึ้น
3. สามารถให้บริการข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและทันสมัยมากขึ้น
4. สามารถส่งเสริมให้โรงเรียนจัดการศึกษาได้เท่าเทียมกันระหว่างโรงเรียนในเมืองและโรงเรียนในชนบทห่างไกล
5. สามารถพัฒนาครูผู้สอนในโรงเรียนได้
6. สนับสนุนให้หน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ สามารถจัดการศึกษา

ได้อย่างทั่วถึง

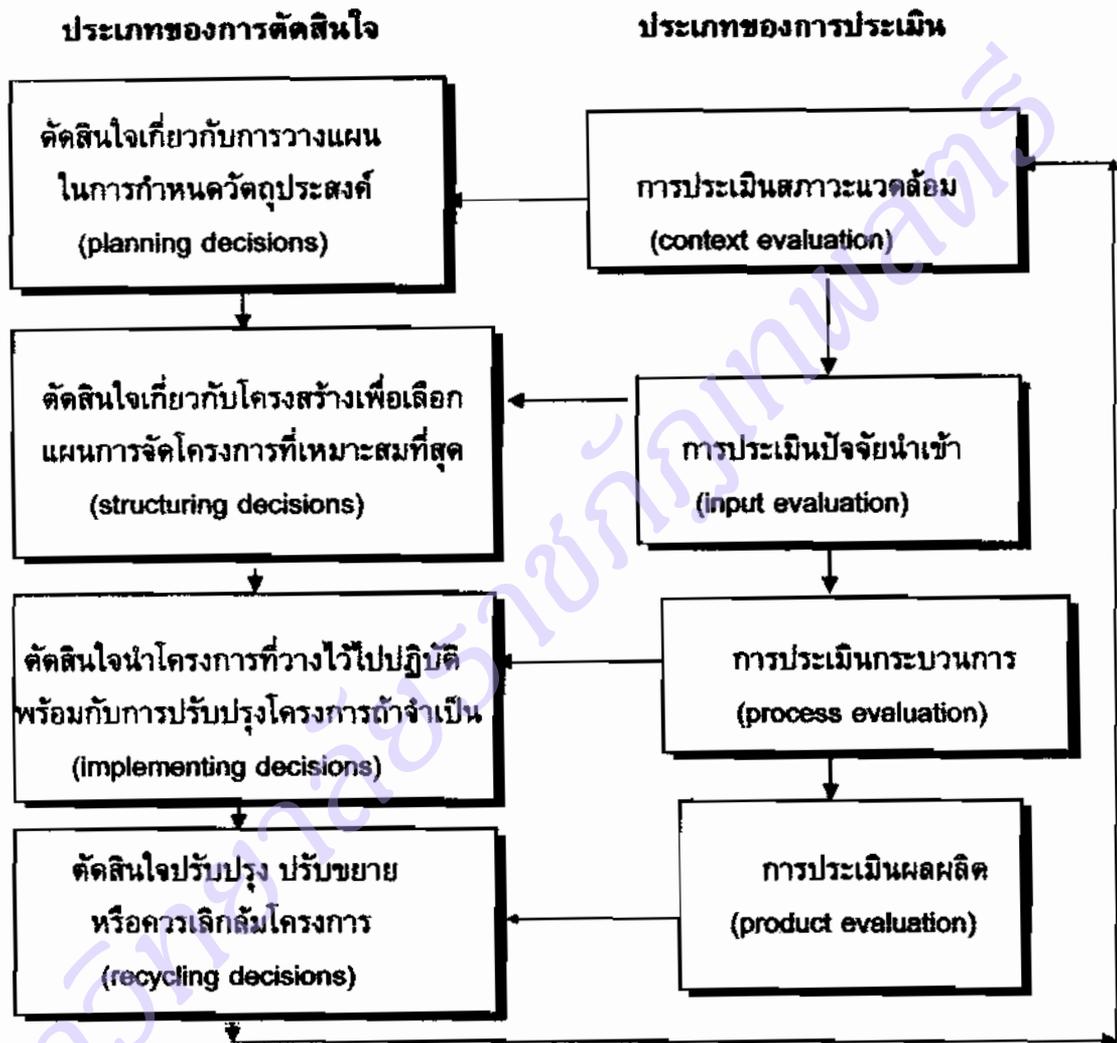
7. สร้างความมั่นใจให้กับประชาชนหรือผู้เรียนได้เป็นอย่างดี
8. สร้างความสะดวกให้แก่ประชาชนเพื่อเข้ารับการศึกษาได้ง่ายขึ้น
9. สามารถทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ
10. ช่วยอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติไว้ได้
11. นักเรียนมีความเชื่อมั่นในคุณภาพทางการศึกษา
12. ครูมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของโครงการ
13. สามารถพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระบบได้
14. สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้สูงขึ้น
15. ผลการดำเนินการตามโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน

คุ้มค่ากับการลงทุนที่รัฐบาลได้ดำเนินการไว้

16. โรงเรียนสามารถจัดโปรแกรมการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลายและมีมาตรฐานสูง

17. เน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ และมีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ

จากองค์ประกอบของการประเมินรูปแบบชิปปี้ จะพบได้ว่าประเภทของการประเมิน มีความสัมพันธ์กับประเด็นการตัดสินใจทุกชั้นตอน ดังภาพ 6

ภาพ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจในแบบจำลองซิปป์กับประเภทของการประเมิน
ที่มา : (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2538, หน้า 217)

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินของสตีฟเฟิลบิม สรุปได้ว่า
คุณลักษณะรูปแบบการประเมินโครงการดังกล่าว ผู้วิจัยได้พิจารณาเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย
จุดเด่น และจุดด้อยของรูปแบบการประเมินโครงการต่างๆ แล้ว เห็นว่ารูปแบบการประเมิน
โครงการของสตีฟเฟิลบิม มีจุดเด่นหลายประการที่มี ความเหมาะสม ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับ
การประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี
เขต 2 โดยเป็นรูปแบบที่ช่วยในการประเมินได้ครอบคลุมองค์ประกอบของโครงการทุกด้าน เพื่อ
นำข้อมูลและสารสนเทศเสนอให้ผู้บริหารโครงการประกอบการตัดสินใจได้ทุกระยะโดยเริ่ม
ประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาจุดมุ่งหมายของโครงการ ประเมินปัจจัยเบื้องต้น
เพื่อตัดสินใจวางแผน ประเมินกระบวนการ เพื่อตัดสินใจกำกับติดตามแผนงานหรือปรับปรุง

แผนงานเพื่อให้บรรลุผลและประเมินผลผลิต เพื่อทำการตัดสินใจปรับปรุงขยายงานหรือเลิกล้มโครงการต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

โสภณ สุวรรณวงศ์ (2537, หน้า 112) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินโครงการ ศูนย์วิชาการเขต สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร กลุ่มประชากรคือ คณะกรรมการศูนย์ วิชาการเขต 499 คน และครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ 1,200 คน รวม 1,699 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการและด้านผลผลิตของโครงการ ผลการประเมินทั้ง 4 ด้านพบว่า การดำเนินงานโครงการประสบผลสำเร็จในระดับปานกลาง โดยมีด้านบริบทประสบความสำเร็จสูงสุด ส่วนในด้านปัจจัยนำเข้าประสบความสำเร็จต่ำสุด

เนติ เฉลยวาเรศ (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินอภิमान การใช้แบบจำลองชิปปี้ในการประเมินโครงการการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการนำแบบจำลองชิปปี้มาใช้ในการประเมินกลุ่มประชากรคือวิทยานิพนธ์และผู้ทำวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษาที่ใช้แบบจำลองชิปปี้ในการประเมินจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกริก มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบประเมินและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการวิเคราะห์รูปแบบการนำ แบบจำลองชิปปี้มาใช้ในการประเมินพบว่า มีทั้งหมด 5 รูปแบบ รูปแบบที่นิยมใช้มากที่สุด (73.90) ได้แก่ การใช้แบบจำลองชิปปี้ ประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ จนกระทั่งโครงการสิ้นสุด โดยประเมินสภาวะแวดล้อมและปัจจัยเบื้องต้นย้อนหลังแล้วจึงประเมินกระบวนการและผลผลิต แต่ผลประเมินแต่ละส่วนไม่มีผลต่อการตัดสินใจดำเนินการในขั้นต่อมาด้านการนำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจ ผู้ประเมินส่วนใหญ่ไม่ได้นำผลการประเมินเสนอผู้บริหารในการตัดสินใจ ทั้งระหว่างดำเนินโครงการและสิ้นสุดโครงการ คุณภาพงานประเมินโดยใช้แบบจำลองชิปปี้โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดี งานประเมินที่ใช้รูปแบบจำลองชิปปี้ต่างกัน มีคุณภาพงานประเมินต่างกัน

สมควร ป้อมนุปผา (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินโครงการอาหารเสริม (นม) โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี โดยใช้รูปแบบของชิปปี้ (CIPP Model) มาประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท 2) ด้านปัจจัย 3) ด้านกระบวนการ และ 4) ด้านผลผลิต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี จำนวน 191 โรงเรียน จากโรงเรียนทั้งหมด 374 โรงเรียน โดยที่ผู้ให้ข้อมูลหรือหน่วยวิเคราะห์ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบ

โครงการอาหารเสริม (นม) โรงเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนตัวอย่าง จำนวน 382 คน และเครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามชนิดสำรวจรายการ ผลการวิจัยพบว่า ความเหมาะสม ความต้องการจำเป็น ความคาดหวังของบริบท ความเพียงพอของปัจจัย ผลการปฏิบัติงาน ตามขั้นตอน และการบรรลุเป้าหมายของผลผลิตโครงการ อยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับโครงการนี้มีความจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการต่อไป นั่นคือในภาพรวมถือว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบโครงการ

อิทธิฤทธิ์ เกกينة (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความพร้อมในการจัดโรงเรียนในฝันในเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมในการจัดโรงเรียนในฝันเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ พบว่า ความพร้อมทั้ง 6 ด้าน โรงเรียนในฝันมีความพร้อมมาก 2 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีศักยภาพสามารถสร้างสรรค์โรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง และด้านงบประมาณ โรงเรียนมีอิสระในการบริหารงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษา ควบคู่กับการบริหารการเงินและบัญชี ระบบตรวจสอบ ติดตาม และประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายเพื่อความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ ส่วนอีก 4 ด้าน โรงเรียนมีความพร้อมปานกลาง และเมื่อพิจารณาในรายข้อแล้ว พบว่า ด้านวิชาการ โรงเรียนอิสระในการจัดการเรียนรู้ตามศักยภาพของผู้เรียน มีความพร้อมมากด้านบุคลากร โรงเรียนเน้นครูผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาครู มีความพร้อมมากด้านความสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียนอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ วัฒนธรรมท้องถิ่น มีความพร้อมมากด้านการกำกับดูแล โรงเรียนมีคณะกรรมการบริหารโรงเรียนและผู้บริหารร่วมรับผิดชอบติดตามประเมินผล มีความพร้อมปานกลาง

วาทินี เหมทานนท์ (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการประชาสัมพันธ์โครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" โดยการวิเคราะห์หาสื่อ หนังสือพิมพ์ เติลนิวส์ มติชน และผู้จัดการ และการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการ และวัตถุประสงค์ในการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์โครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" และศึกษาภาพลักษณ์ของโครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" ที่นำเสนอโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ ผลการวิจัย พบว่า วิธีการประชาสัมพันธ์โครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" ใช้สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เพื่อการประชาสัมพันธ์เป็นกลยุทธ์หลัก ได้แก่ เติลนิวส์ มติชน และผู้จัดการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งให้ผู้รับสารที่จะร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียนในฝันให้เกิดเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นตัวช่วยสำคัญในการที่จะทำให้โรงเรียนในฝันเป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อ พบว่า การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภาพลักษณ์โครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" นั้นสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ให้กับโครงการ "หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน" ส่วนผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

พบว่า การดำเนินงานโดยรัฐบาลเพียงลำคั้นั้นยากที่จะสำเร็จ เพราะปัจจัยหลักในการดำเนินงาน คือ งบประมาณ ผู้อุปถัมภ์จึงเป็นความช่วยเหลือสำคัญที่จะทำให้โครงการสำเร็จ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

วิลเลียม (Williams, 1972, p.4909-A) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับงานในหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ในรัฐอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัย พบว่าผู้บริหารส่วนมากใช้เวลาในการประเมิน ปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานของโรงเรียนอยู่ในระดับน้อย และมักจะมอบหมายความรับผิดชอบในการประเมินผล ปรับปรุงและพัฒนา ระบบการบริหารงานของโรงเรียนให้กับหัวหน้าฝ่ายที่เกี่ยวข้องในแต่ละฝ่ายของโรงเรียน

ยาว (Yao, 1988, pp. 223-225) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมต่อการศึกษาในโรงเรียนของผู้ปกครองที่เป็นชนชาติเอเชีย พบว่า ผู้ปกครองมีความรู้สึกว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เหมือนกับเป็นการไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เมื่อได้พูดคุย เพราะคล้ายกับว่าพวกเขาผู้ปกครองกำลังจ้องตรวจสอบอะไรบางอย่างพวกเขาครูอยู่

วิทเทคเคอร์ (Whitaker, 1987, abstract) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้ปกครองและผู้บริหารที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนบริเวณที่ตั้งของโรงเรียนในเมืองเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการหรือการตัดสินใจด้านการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองรู้สึกถึงความไม่สะดวกในการรับรู้ข้อมูลหรือประกาศเกี่ยวกับโรงเรียน เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในเรื่องนโยบาย การตัดสินใจทางการศึกษา แต่ผู้บริหารกลับเห็นว่าผู้ปกครองยังมีอิทธิพลต่อโรงเรียน แม้จะมีความสนใจน้อย ผู้วิจัยจึงได้สรุปว่า ชุมชนมีความสำคัญและควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงโรงเรียน ซึ่งบุคลากรในโรงเรียนควรตระหนักถึง และวางโครงการร่วมกันให้บุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน

ไลออนทอส (Liontos, 1992, pp. 41-42) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยเสี่ยงของครอบครัวและโรงเรียน มีผลมาจากการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง ผลการศึกษาพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่า ผู้ปกครองมีความรู้สึกที่ตนเองมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะร่วมได้หรือไม่ มีความรู้สึกเกี่ยวข้องกับความล้มเหลวในระบบโรงเรียนหรือไม่ และความรู้สึกเกี่ยวกับคุณค่าของตนเองเพียงใด นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความคิดเดิมๆ ของผู้ปกครอง เช่น ผู้ปกครองที่มีความคิดว่า เรื่องการจัดการศึกษานั้นควรปล่อยให้เป็นที่ของโรงเรียน เมื่อคิดอย่างนี้แล้วก็จะเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก

บาร์นส์ (Barnes, 1996, pp. 3152-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า การมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมโดยการให้ความรู้แก่นักเรียนที่อยู่ที่บ้าน ส่วนในด้านความต้องการมีบทบาทในการเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับตัวนักเรียน ชั้นเรียน และในโรงเรียน โดยบิดามารดาของชาวอเมริกัน-อัฟริกัน เห็นคุณค่าของการศึกษา และเห็นถึงความสำคัญ ความจำเป็นที่ผู้ปกครองชุมชนต้องตระหนักถึงความคาดหวังด้านการศึกษา และวัฒนธรรมของผู้ปกครองด้วย

สรุปสาระจากการที่ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นความสอดคล้องสัมพันธ์ และความเกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการโรงเรียนในฝัน พบว่า การประชาสัมพันธ์โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันที่ผ่านมาสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับโครงการได้ ทำให้มีภาคีเครือข่ายอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นตัวช่วยในเรื่องของงบประมาณเห็นความสำคัญของโครงการ อีกทั้งเมื่อพิจารณาสภาพความพร้อมของโรงเรียนในฝัน พบว่า มีความพร้อมมากในด้านการบริหารจัดการ คือ ผู้บริหารโรงเรียน และคณาจารย์ งบประมาณ เนื่องจากเปิดโอกาสให้โรงเรียนมีอิสระในการบริหาร งบประมาณ และมีความพร้อมปานกลาง ในด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านความสัมพันธ์ชุมชน ด้านการกำกับดูแล ส่วนรูปแบบการประเมินโครงการส่วนใหญ่นิยมใช้รูปแบบจำลองชิปปี้ (CIPP Model) และเป็นการประเมินโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่เป็นส่วนใหญ่

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันที่ผ่านมา พบว่ายังไม่มีมีการประเมินโครงการทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 2 นั้นยังไม่มีใครดำเนินการศึกษาวิจัย ด้านนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แนวคิดที่จะประเมินโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน โดยใช้รูปแบบการประเมินของชิปปี้ (CIPP Model) ซึ่งจะประเมินด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต เนื่องจากรูปแบบการประเมินของชิปปี้ เป็นรูปแบบที่เป็นที่นิยมกันมากในการประเมินโครงการขณะที่กำลังดำเนินโครงการและสามารถนำผลการประเมินมาพัฒนาประสิทธิภาพของโครงการได้อย่างครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย